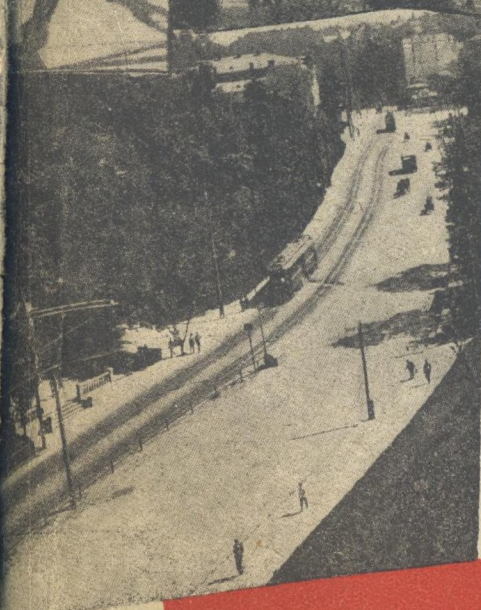
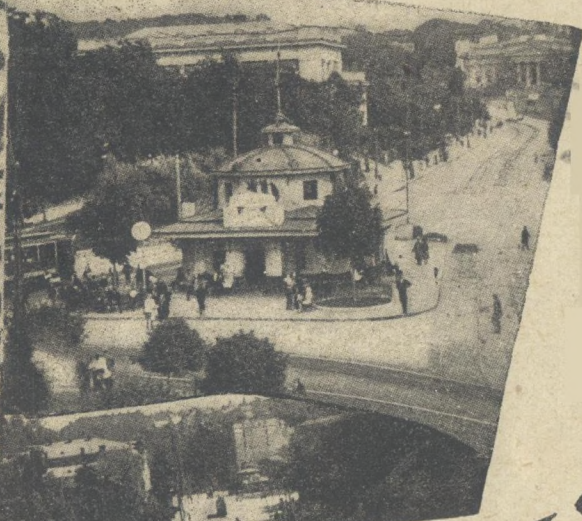

П. МЕЛБ

ТРАМВАЇ

У ПРАХ

ЛІТЕРАТУ

РА І МИСТЕЦТВО

УВ

Т Р А М В А Ї

у

Я Р А Х

П. М Е Л Ь Н И К

Т Р А М В А І

У

Я Р А Х

К И І В

Н А Р И С И

Д В О У

ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО
ХАРКІВ-КИЇВ 1931

Бібліографічний збір цього видання
включено в „Літопис Українського
Друку „Національного республіканського
та видавничого Українського
Національного Палацу“.

Обкладинка Л. Площинською

Київськ. Міськліт № 2685.
11-та друкарня У П О
Київ, Сінний майд. № 14.
Зам. № 3725 Тир 5000.
5¹/₄ арк. Ост. А₅

Він уперся,
розкарячився
банями в небо.
Покивує на «димар Бродського»:
— Ну, навіщо мені
там індустрія,
дайте мрій
про часи
Рогволодові!

— Ну навіщо
Біпляни й Держпляни,
коли вічні у небі зорі,
коли вічні на сонці
плями
і Чернігівська даль неозорна!

І ось так
віками повзе,
мов на Глибочицю трамвай.
Та ти, старий,
стій!
Повертай!

Та ти, старий, чуєш?
Гука «Більшовик»!
Чуєш, що зорі —
— крам не рентабельний!
І не тільки гудків переклик,
а й 7 годин на
Кабельнім!

Учепився
околицями в змагання.
Пульсує напружено в центрі,

котиться,
пада,
гукає зрання,
аж академборода —
вітром
ексцентриком...

...Або засідає десь
в ак-відділі,
двадцяті штани протираючи,
потіє, працює
весь час
над дієприкметником «гуляючий».

Хтось відстав
на цілі сторіччя,
заліз у історії туман,
а чи знаєте,
наскільки за те півріччя
виконали промфінплян!?
Взагалі влаштувався
добре:

Ярами до Дніпра горнеться
тільки одне горе
ті прокляті (крізь зуби)
околиці!

Вони тягнуть,
ламають —
Жовтнівка, •
Петрівка,
Сталінка
гаряче змагатись починають
з Макіївкою...
Сталіним —
І тенорки з гітарами
мовкнуть,
заважають їм стуки ці

**бентежної і
· громової
величезної реконструкції!**

Годі

**лізти дзвіницями
в небо!**

**Димарів багато,
а не сам «Бродського».**

**Як кільцем охопила
індустрія.**

**Задушила
часи**

Рогволодові!

Чотири фрагменти

1

Є товсті журнали, як і товсті люди.

Вони ці люди не встигають вчасно сідати на трамвай, поволі ходять вулицями, перешкоджаючи загальному рухові і темпам.

Але це літературна аналогія, наша загальна хиба.

Я хочу забути зараз про товсті журнали, відкинути літературні аналогії, і так, як он газетяр Мишко, вигукувати злободенні новини і події, щоб працювати на сьогоднішній день, що лягає стежкою до нового соціалістичного суспільства.

Вічність — це майбутнє, і той, хто творить сьогоднішній день і ним живе, той працює на вічність.

А товсті люди не встигають іти вулицями і вчасно сідати на трамвай, бо в них надто кущі ноги, як тиражі в товстих журналах.

Мишко гукає про загрозу війни і угоду про змагання між містами.

Вчора він гукав про прорив у промфінплянї, а сьогодні про відкриття КРЕС'у.

Сухенький газетяр Мишко бігає прудкими ногами і продає невеликі газети, що на їх шпальтах корпусом, петитом, нон-пареллю пишеться історія щоденних великих перемог і боїв.

2

— Ударництво це та ж експлуатація! — говорив підстаркуватий робітник з друкарні.

— Хто ж вас експлуатує?

— Як хто, звісно, держава.

— Вона вас примушує ставати ударником? — не вгавав молодший робітник.

— Так незручно якось, всі ударники, то й собі за людьми.

— А, що ж воно — держава? — обізвався з другого кутка смаглявий метранпаж.

— Як що?

— Та так!

— Держава, значить «государство», — хто керує.

— А хто керує?

Старенький напружує лоба і довго щось думає.

— Знаю, куди ведеш: держава мов робочих, воно то так, але...

— Але не тих робочих, хто дума тільки про себе, — спокійно і якомось сумовито відповідає в унісон смаглявий метранпаж, — а ще в друкарні робите, і несвідомий такий, а ось давайте, хто скоріше зверстає, тоді й похвалимося й поговоримо!

Старий щось промимрив, але його професійне самолюбство вже зачепили, і, я гадаю, що він свого не впустисть і наздожене смаглявого метранпажа. А там вперто і довго подумає і хто й знає, чи не стане бригадиром ударної бригади, як одна, довго несвідома робітниця на 1-й фабриці взуття.

Місто переростало старі межі, звички й традиції, тому ще не всі можуть встигнути за швидким рухом вперед, що дає про себе знати сиренами, гудками, роботою і цифрами — наслідком цієї роботи, що в закарлючках показують напруження і порив робочих мас, які доводять змагання, виконання промфінпляну до змагання між цехами і варстатами.

Отже дідусь здасть свої позиції. Він тільки довше за метранпажа подумає.

3

Газетяр Мишко про все гукнути не встигне. Хіба можна розказати про все, що лягло на шпальти, як підсумки боїв і перемог, як частина поля цих боїв.

Ось на перше травня Київ нараховував 47.027 ударників, що становило 71% з усієї кількості робітників у Києві.

Може й дідок з друкарні попав уже в ці 47 тисяч, а може ще входить у відсталі 29%.

Але поруч із цими цифрами ростуть ще цифри нові, які говорять про те, що, перебудовуючи промисловість, люди перебудовують себе:

І у цій ось перебудові
переробляємо себе.

(Безименський)

Число 347 показує кількість робочих комунок у Києві, що охопили 2.675 робітників!

— Нащо це все, — казав один з неповорітних і важких людей, — нащо це все дуте і казньонне зрушення та «циркулярний ентузіазм»? Це ж нічого не дасть, крім збільшення витрат на плякатний папір і друкарську фарбу!

Він стоїть за «нормальний розвиток» господарства, за «святі закони конкуренції» і може, по-секрету, про не менше «свiate право власности».

Але газетяр Мишко біжить з новинами від фабрик і заводів, від цехів і варстатів.

Він розносить газети з фактами перемоги і зросту, з сполохом коло проривів і з ентузіазмом коло досягнень.

Неповорітний скептик не любить цифр, коли ці цифри говорять про зріст.

Він вимагає «об'єктивної» статистики. Він не може збагнути клясовости цієї науки, бо розуміє цю клясовість, як розуміння «цифр з стелі».

Та хіба немає таких, що засвоїли марксизм так, як цей розуміння клясовости статистики.

Цифрами бити ворога, цифрами перемагати, бо ці цифри робимо ми, ми їх творимо не на папері, а спочатку коло варстатів, у цехах, а тоді вже вони вигинаються кривими графіків і стають колонадсю діаграм.

— Що дає цей «циркулярний» ентузіазм!?

Шановний валовню і скептик з задишкою! Доженіть прудкого Мишка і дістаньте в його газет і журналів. Взнайте тих, що роблять цифри на виробництві (не цифер, а черевиків і плугів), і тоді ми з вами будемо сперечатися.

Відтіля ви довідаєтеся, що за перше півріччя валова продукція місцевої промисловости зросла на 203,8% проти пер-

шого півріччя минулого року. Що за це півріччя собівартість зменшилася на 4,3% і що капітальних робіт зроблено за цей же час на 2.286.700 карб.

Газетяр Мишко стоїть на розі вул. Леніна і Короленка і вигукує останні новини і події.

Вулицею біжить міцний «Марседес», а за ним навздогін мініатюрна «Татра».

Вулицею проходять трамваї і їдуть підводи з дошками, цементом, цеглою.

Товсті люди п'ють воду і витирають піт з лиця.

Мишко допродав одну порцію газет і біжить через вулицю по другу. На їх шпальтах петитом, нонпареллю, корпусом, лягають факти та цифри боїв і перемог.

А товсті журнали з кучим тиражем і задишкою розв'язують проблеми з орієнтацією «на вічність».

Я підходжу до Мишка і купую в нього кілька газет, мені з ним хочеться довше поговорити, але він поспішає, бо йому ніколи.

Аджеж вулицею їдуть трами і навантажені підводи, «Татра» доганяє «Марседеса», а з вокзалу чути гудки паровозів. Там будують нового вокзала: із-за рештування вже видно бетонні корпуси і залізні перехрестя.

Мишкові ніколи.

4

Коли Мишко допродає останню порцію газет і місто згоратиме свій рух, ховаючи його в кімнати, трамвайні парки і гаражі, то встає стара слов'янська романтика і за мерживом мостів малює химерні візерунки давнього минулого.

Віки, що припали порохом, заглядають на брами і дзвіниці і шелестять соснами в передміських лісах.

Навіть трансформатори починають густо урочистіше і спокійніше, доки сонце не вдарить гудками і клекотом будівництва.

Тоді як підсумки і перспективи знову встають уперті факти нашого будівництва, нашого патосу.

Закінчили будувати: Трикотажну фабрику, азбестошиферний завод, корабельню, 4-ту фабрику взуття, Крес.

В Корчуватій починають будувати нову цегельню, що має давати 36 мільйонів цегли на рік.

1930 року збудували 416 квартир і почали будувати 650 квартир.

І думаеш: розгортаються міста, зростають нові соціалістичні міста, як «Нова Горловка», місто на Дніпрельстані.

Пролетаріят напружено реалізує залізний плян великих робіт, з ще незаним героїзмом перемагає труднощі, б'є клясового ворога.

І старий Київ зрушив, щоб порвати з давніми традиціями феодалного міста і стати індустріальною базою Правобережжя.

Щоб бути культурним центром всієї України, а може центром і політичного життя, коли будуть стерті пролетарською революцією межі між Україною Західною і Радянською.

Коли Західньоукраїнський «газд» приїде на Всеукраїнський з'їзд Комнезамів до Києва, забувши панування польських магнатів.

Київ струшує стару романтику, романтику Батнів, Вітовтів і Володимирів-Ярославів, щоб з усім СРСР перебудуватися для нових доріг, боїв, перемог, для нового суспільства.

Тому то тільки вряди-годи ночами на вулицях встає давня романтика; коли замовкають гудки, — трамваї не розвозять робітників до воріт фабрик і заводів.

Коли в гаражах спочивають «Марседеси», «Фіяти», «Татри» і «Фсрди», коли спочиває Мишко і не турбує вух товстих людей, що не встигають сідати на трамваї і поволі ходять пішоходами, затримуючи загальний рух.

Київ ударний.

Київ змагається.

Київ перебудовується.

Київ зже змінив своє обличчя, обличчя феодалного міста з дзвіницями, монастирями і крамарськими будинками.

«Каблепоема за океан»

1

Киянинові слово Лук'янівка асоціює з такими речами, як безліч садів, четверта колія трамваю, Лук'янівський Бупр, та хіба ще Тубдиспансёр на Отрадній вулиці.

Лук'янівку можна назвати: тихою, патріярхальною, задумливою і ще багатьма не сучасними епітетами, що пасують до несучасних темпів.

Рідко хто знає, чому колишню Дорогожицьку вулицю названо вул. Мельникова — слюсаря-більшовика, хоч мабуть кожний лук'янівський «учений муж» може розповісти, як ще кілька сивих віків тому тут стояло велике село Дорогожичі, розташоване на лісовій галявині.

І не тільки учений муж, а кожен Лук'янівський патріот і старожил розповість про знаменитий камінь, що лежить у скверикові на Осіївській вулиці. І хоч ці відомості будуть далекі від наукових даних акад. Тутківського, про цього ж таки льодовикового валуна, проте їх можна послухати з цікавістю не меншою, ніж та, що виникає у вас до геологічної історії Києва і наукових трактатів покійного академіка.

Цей камінь «амулет» Лук'янівки, що «захищав» її у всі скрутні для неї часи; так напр. часів клясових боїв 18—20 р.р. Лук'янівки не зачепив майже жадний набій.

Це все кажуть тому, що камінь міцно вріс у землю, а за ним міцно сидить і Лук'янівка, заселена вченими і невченими міщанами, заросла добрими садками і деревами по вулицях, із затишними липовими завулками.

І не зрушили зовнішньої затишности Лук'янівки ні бої, ні розруха, мабуть ніщо.

По-старому зеленіли садки і співали солов'ї. По-старому четверта колія трамваю змагалася з кущами і віттям каштанів та маслин, що червневими ночами своїм нестерпним південним пахом витягують на провінціяльні вулиці закоханих обивателів.

Бо справді не можна сидіти в розпеченій хаті, коли світить місяць і пахнуть маслини. Тоді студенти Педтехнікуму, котрі не закохані і не пішли в садок співати довгих селянських пісень, а залишилися на третьому поверсі в гуртожитку, перевертаються з боку на бік, лаються крізь сон, коли їм ввижається, що вони не склали чергового зачота чи запізналися на обідній гудок до Кабзаводу.

А Макарівською вулицею сновигають закохані і студент Васька Петров, слідом за роздратованим «не вой», кидає клапоть картону в напрямкові звуків сентиментального романсу, що доповнює загальний Лук'янівський пейзаж, такий нудний і солодкий, як цукерка чи змішаний липовий і маслиновий пах.

2

І ось зовсім несподівано...

Прокинувся Лук'янівський мешканець, здивовано позіхнув і вирячив очі.

Макарівською вулицею пройшов поїзд.

Я пригадую кіноплякат фільму «Турксиб»: величний нащадок Вата і Стефенсона розігнався азійськими степами. Від нього тікають верблюди на тлі екзотичної пустелі.

Щось спільне в цьому малюнкові з поїздом, що пройшов з Лук'янівки-Вокзалу до Каблевого заводу через патріархальність Макарівської вулиці та вулиці 9. січня, що ще недавно мала ганебне ім'я Боговута.

І чи не так приблизно звучать хоч би й такі рядки з «сухого» відчиту Каблевого заводу за 1928—29 р.р.:

«Территория завода окружена частными домовладениями, преимущественно садами, за счет которых может быть произведено ее расширение».

Може знайдуться Чеховські персонажі з «Вишневого саду», що й зараз тужать за меланхолією осінніх скверів, але поїзд пройшов і територія поширюється. Поширюється за рахунок приватних садків і домовласництв, щоб потужно непохитно і міцно зростали громадські сади, великі житлові будинки-

комуни і наші радянські заводи, що через них ми простуємо вперед.

У вікно контори лізуть віття зелених дерев і заводові тісно тут. Гудок заплутується в клямбах і бузкових кущах, але не падає знесилено, бо йому допомагає другий — сирена паровозу, що везе дріт — сировину для кабелів — жил для електричного пульсування невидимої енергії, що гонить трамваї, крутить револьверні і токарні станки і посилає через степи і моря грізні радіограми про наше будівництво і залізний більшовицький наступ, що спирається на міцні машини, а ще міцніше крицеві маси пролетаріату.

Каблевий київський завод з невеличкої майстерні в наші ударні часи, часи, що важаться на вагу сторіч, перетворився на завод всесоюзного значіння.

Через кабелі, що виробляються на ньому, лине не тільки звичайна електрика, а й «Каблепоема за океан».

Територія поширюється за рахунок приватних садочків і закутків, за рахунок поширення меж старого міста, за рахунок знищення його минулих традицій і за рахунок знищення кордонів, що відокремлюють пролетаріат Союзу від пролетаріату Західньої Європи.

Тоді буде справжня каблепоема за океан, каблепоема цілковитої перемоги молодій кляси, що веде людство до нових форм життя й господарювання.

3

Скепсис супутник багатьох людей.

Я його уявляю підстаркуватим чоловічком, що за криву посмішку ховає власну потворність.

Йому вже не личить мефістофелів плащ і демонічний вигляд великого нігіліста.

Він тепер смакує наші труднощі і розповідає нам на вухо анекдоти, а інколи пускає репліку — За що боролися?

Було б за помилку вважати, що він коли за що боровся, хіба, що за квартиру на Лук'янівці і запас дефіцитного краму під двоспальним ліжком.

Цього сірого дня він ішов в особі мого знайомого поруч мене і, бідкаючись на дорожнечу, розхвалював американський рай.

Коло кожного нашого прориву він приставляв гасло «догнати і випередити», задоволено посміхаючись.

Довідавшись, що я збираюся піти на Кабзавод, він із задоволенням запитав:

— Обідати?

— Ні, доведатися про його досягнення й хиби.

— А-а?!

— Як він зріс і як зростає.

— Не бачу я, щоб він зростав. Читали нещодавно в газеті, що зменшення собівартості і семигодинний день спричинилися до зниження якості, аджеж вище себе не стрибнеш!

— Да, труднувато, особливо з куценькими ногами й можливостями, — іронізую я із скептика.

Але скептик не вгавав:

— Розрили вулиці, провели в дачний район поїзд, ніби не можна було перевести кудинебудь завод.

4

Я згадую боротьбу за територію і міркування лук'янівських патріотів про камінь амулет, і гадаю, що на цей раз і камінь не стримає, хоч стоїть ще тут від льодових холодів.

Пригадую, що коли були перевиборні збори до міськради в цьому районі, то студенти хотіли вставити пункта до наказу про дзвони на церкві «тов. Хвюдора», як казав вже згадуваний Вася Петров, колишній студент. Мотивували це так: — маємо лікарню, кілька учбових закладів, тубдиспансер, а церква дзвонить і не вгає. Тоді скептик провалив цього пункта, зробивши з нього жарт. Тепер він гукає на всіх перехрестях про нестерпний гуркіт поїздів, їхні сирени і гудки кабельного заводу. Він їх слухає з таким почуттям, як десь за кордоном слухають нашу поему за океан.

Для чого ж пішов провінціяльними вулицями цей страшний руйнач затишків — поїзд?

Коли гужем, наприклад, перевозити станок, то вартість перевезки досягає щось до 10% вартості самого станка.

Коли взяти на увагу те, що весь завод нещодавно устатковано новими, переважно закордонними станками, то рація поїзду буде очевидна.

Залізнична нова колія сполучає Лук'янівський завод і Каблевий завод і має довжину щось з півтора кілометра.

Коштувала вона 25.000 крб., але економія на переправці нею вантажів компенсує ці витрати за півтора роки.

Уже з цього можна зробити висновок, як зріс завод і як набирає він всесоюзного значіння.

Як і кожна ланка нашого господарства, цей завод зв'язаний з загальними нашими темпами і будівництвом.

Він чекає на Дніпрельстан, щоб Дніпром йому підвозили мідь і кавказьке оливо. Щоб Дніпрельстан дав йому алюмінію, забезпеченість яким відкриває широкі перспективи перед каблевою промисловістю. Завод на це сподівається і починає робити нового корпусу, поширює велику дослідницьку роботу.

Чим він досяг такого зрушення цей колишній маленький завод? Важко відповісти, не працюючи на цьому заводі, а кілька навіть поверхово-спостережених фактів дають відповідь на це.

Так перші у Києві заводи, що склали першого договора на соціалістичне змагання і широко його розгорнули — це Каблевий завод і завод «Фізико-Хемік».

Один із перших заводів, що перейшли на семигодинний день — це теж Каблевий.

Коли проходиш цехами і бачиш цілі колони нових закордонних станків, то поволі розумієш причини розвитку цього заводу.

За полиском машин, за сплетінням передач і трансмісій, за кожним станком, за кожною річчю стоїть людина, що мудро і переможно пускає в ход систему машин і станків, що стежить за ходом жвавої «Логіяль-машини» Кнефеля, за фабзавкомом, і подіями в Китаї.

Ця людина одна, хоч їх дуже багато.

Вони запрягли «Фойхтів», «Кнефелів», «Рітергавзів» і інших, щоб вони витягали й обмотували радянський кабель, і слухняно крутилися під мозольними руками т. Бекера чи Шулешка, який вправляється робити на заводі, в організаціях і в Миськраді, обмірковуючи і керуючи складним життям старого міста, де переплуталися віки і традиції в химерному сплетінні.

Де поруч з високою «богобоязливою» дзвіницею здіймаються щогли, що посилають грізні радіограми через поля, моря і океани, де поруч з старими церквами проходить поїзд, навантажений міддю і дротом, де нещодавно судили середньовічних розпусних ченців, і де т.т. Шулешки, Бекери та інші обмірковують справу поширення заводу за рахунок приватних садків і домовласнень.

Кожний станок має свою біографію, свою анкету і свій виробничий стаж і, нещодавно переїхавши кордон з візою торгпредства, він став повноправною частиною заводу.

Ось стоїть двадцятичотириходова «Логіяль-машина» фірми Кнефеля, що прибула на завод 1926 року в жовтні і зразу дістала репутацію наймогутнішої в СРСР.

Ось дванадцятиходовий дубльовочний станок «Фойхт», що має теж такий радянський стаж, і що допоміг механізувати ручні процеси так, що норма виробки зросла в 10 разів, та ще поліпшилась якість на 50%.

Але станок це мертва річ, коли за ним не бачити активної людини.

Так і «Фойхта» 1929 р. перекоструював тов. Сафонов, пристосувавши 7—10 шпуль зразу до нього. Це збільшило пропускність машини і відкинуло потребу купувати ще станки. Москва і Ленінград почали домагатися дозволів, щоб застосувати і в себе винахід тов. Сафонова.

Ось станок фірми «Арндт», що встановлений 1927 року; він биндою обмотує гуперпроводку і каблі, автоматично зупиняється, коли рветься бинда. Ця чітка машина пропускає за одну зміну 25 тисяч метрів кабелю, цебто в десять разів більше проти старого устаткування обмотувальних процесів кабелю.

Обмотувального станка раціоналізував т. Ткаченко. Взагалі всі майже станки були переконструйовані і це дало більший за гарантований ефект.

В цих нескладних і коротких даних можна простежити інтересний процес взаємовідносин вже модної і ідеалізованої технічної Європи і нашого радянського сходу.

Ми проти неї маємо величезні можливості і робітничу ініціативу щодо поліпшення виробництва, яка виходить від робітничих мас, виявляючись в широкій хвилі робітничого винахідництва.

Ще коротенькі дані: в 25/26 р. було подано шість пропозицій щодо поліпшення виробництва, в 27/28 р. — 18 пропозицій, 1928/29 р. — 258 пропозицій.

Це ще не так переконує. Але в боротьбі за економію, збільшення прибутків від промисловости 115.969 крб. річної економії, що її дало робітниче винахідництво, щонебудь та важить!

І цілком доцільна теперішня думка каблевиків утворити спеціальну раціоналізаторську бригаду, яка б організовувала і скеровувала стихійний потяг робітництва до раціоналізації і винахідництва.

Але...

Хай дарує читач мій оптимізм. Я знаю, що воно не так добре, як може здається на перший погляд, та що я оперую фактами, хоч може й поверховими, то це так.

І коли немає в мене даних, що затьмарюють загальну картину будівничого зрушення, то я для «що годиться» не роблю кислї фізіономії.

Я знаю, що на шостому шкірзаводі, хотіли зам'яти пропозицію до раціоналізації роботи шпальт-машини, яку подав тов. Гофман.

Не знаю, чи пощастило встановити т. Гофманові своє авторство, але знаю, що його пропозиція застосована і машина дає менше браку.

Коли я зустрічаю тов. Гофмана, то він щоразу мені хвалиться цим:

— Головне ідея моя, а премії не дадуть, що ж, ночей тільки пройшло багато.

Т. Гофман, щось із п'ять ночей підряд, закінчивши свою роботу, ночував коло шпальт-машини, щоб розв'язати важку проблему зменшення браку.

Зрештою йому це пощастило.

Про це можна писати широкі патетичні поеми, про ці наші сьгоднішні «Гофманові ночі» — ночі не в шинку, а коло шпальт-машини, що ритмічно стукала, викидаючи клапті шкіри.

— Я знаю, чого вони мені не давали ходу; я так гадаю: моя пропозиція дуже проста, так ніби й кожен може догадатися, а ось техруки і не догадалися. Ось це й зачепило, ось тому й перевірок було більше ніж треба, ось тому й тягли, поки не забули, а все ж таки по-моєму почали робить, а це найголовніше, бож головне ідея!

І т. Гофман показував свої білі зуби на чорному обличчі, посміхаючись від того, що пройшла «його ідея».

Т. Гофманові ще добре пощастило, бо його пропозиція не попала до колишнього керівника «Уарізу», де б вона лягла на віки під сукно.

Хіба ми не були свідками бюрократизму, а то й шкідництва у наших організаціях, що мали організувати стихійний зріст робітничого винахідництва і ентузіязму.

Хіба т. Калінін не був диктатором у цій справі, що винахідливо влаштовував «винахідниками» всіх своїх знайомих разом з компанією випадкових, або й чужих людей і шкідників.

«Керівники», Української Асоціації Робітничого винахідництва, як К а л і н і н, Б і р ю к о в та інші гальмували буйний розвиток робітничого винахідництва, поки самі винахідники помітили, хто ними керує і скільки чужого елемента ховається за винахідницьким квитком, завдяки системі «керівників».

А скільки справжніх робітничих винаходів пішло під сукно Київського У а р в и н у — К а л і н і н а.

Майбутній історик десь буде вишукувати в древніх аналах наших дивовижних часів імена людей і героїв, що творили нашу неймовірну добу.

Він простежить запеклі бої, але будуть вони відмінні

своєю формою від великих боїв часів Жовтня, Спартака, Паризької Комуни. Тільки суть у цих боях одна—клясова.

І імен він знайде багато безліч, і хто й зна чи розбереться він у цих всіх іменах, але одно героїчне ім'я він знатиме, ім'я, що почало справжню історію в житті людства, це ім'я—пролетаріят!

Ось на Каблевому заводі — Куклін, Букайський, Кузнецов, Ткаченко і багато інших переконають закордонні станки, пристосовуючи їх до наших умовин з метою максимально їх використати.

Ось весь колектив бореться за зменшення собівартости і підвищення якости продукції.

І між всіх конкретних заходів виступає одна важлива мета звільнитися від залежності буржуазних країн.

Справді цей маленький завод, що зухвало роздер патріархальний спокій лук'янівських вулиць, — перший в Союзі почав виробляти кабель до врубових машин, що раніше довозився із-за кордону!

Це зменшило імпорт такого кабелю, бо зараз річний випуск його сягає 250.000 метрів. Це економія на дорогій для нас валюті 320.000 крб.

Зараз завод реконструюється і механізується. Для контролю над якістю продукції встановлюється автомат фірми «Фротсгейма і Рудерта», що відмічає пошкоджену ізоляцію в кабелях.

Завод поширює свої цехи, поширює удвічі їхню площу, збільшуючи й загальну їхню площу теж удвічі.

Загальна сума випущеної за 1930 рік продукції мусить досягти 20 мільйонів крб.

А після генеральної реконструкції заводу, що має закінчитися на кінець п'ятирічки, сума цієї продукції дійде до 60 мільйонів карбованців.

Найбільші труднощі для заводу в його реконструктивний період це брак сировини і частково—брак кваліфікованих кадрів.

Але цю проблему завод поступово розв'язує готуючи кадри тут же в себе на заводі.

Пригадую святкування Жовтня, в одному підгородньому, але глухому селі коло Києва — селі Крюківщині.

Робітники Кабзаводу та лікарні і кілька нас з культармії простували повз озимі вруна до села.

Разом із нами йшов осінній вечір, лягаючи нудьгою на перон маленької станції.

Там робили якийсь спектакль з персонажами в широких штаних і просвітянська публіка старано витанцьовувала польки в неохайних стінах сельбудинку.

Вистава робилася з відкиданням усіх сценічних законів: так, через пізній час, була нагло перервана любовна нудьга Івана до Оксани, і закінчення цієї нудьги ще на останні дві дії було перенесено на наступний вечір.

Але не це цікаво мені зараз.

Пригадую виступ одного селянина, що вітаючи нас говорив:

— Товариші робочі і селяни. Привітаю вас з святом Жовтневої Революції і сподіваюся, що скоро ви нам з города проведете електрифікацію, по тих дротах, що ви їх обмотуєте на своєму заводі, і засвітите нам лампочку Володири Ільїча.

А тому хай живе Жовтнева Революція і змичка города з селом!

Каблевикам не пощастило ще цього зробити, хоч це не значить, що цього не буде.

Нам тоді пощастило туди послати від кабзаводу та панцерного дивізіону вагон-майстерню для ремонту с.-г. машин у весняну засівкампанію, під лікарні — організували аптечку і від нас — відкласти кінець широкоштанної п'єси на далецький термін.

І зараз, коли я ходжу в цехах, розмовляю з робітниками, то я переконуюся, що посилаючи грізні радіограми за моря, виробляючи кабель до врубових машин, рвучи затхлість лук'янівських вулиць, переконструюючи європейські станки на наш радянський ударний лад, каблевики вже працюють на

те, щоб через свої кабеля засвітити в глухих селах і закутках «лямпочку Володимира Ільча», як говорив селянин з Крюківщини в жовтні 1929 року.

6

Коли гудок прошумить опівдні над садами Отрадної вул. і вул. 9 січня, то через вулицю йдуть гуртки робітників обідати.

Це двір, де містяться добре устатковані їдальня і клуб, з хорошим будинком, спортивними майданчиками і зеленими деревами, що між них легко дихати, після паху гуми, бензини та інших хемікатів потрібних у цьому виробництві. Тут є цехи т. з. «шкідливого виробництва», що негативно впливало б на здоров'я, коли б не було вжито відповідних заходів, аж до мінімального скорочення робочого часу включно.

Боротьба за знищення різниці між—«шкідливим» і звичайним виробництвом має провадитись в спосіб винаходів, які б запобігали цьому негативному впливові, в спосіб кардинальних заходів Охорони праці, як більша тарифна відпустка, забезпечення кращих відносно побутових умовин і т. д.

Про це й дбають наші відповідні організації й це чітко передбачено в пролетарському трудовому законодавстві.

Завод дбає за підвищення культурності робітничих лав і взагалі за громадську роботу. Шефський зв'язок з селом, панцерним дивізіоном, театром ім. Франка — запорука культурного озброєння робітників заводу.

Сюди на завод приїздив улаштувати виставу театр Меєрхольда під час гастролів восени 1929. р.

Завод часто влаштовує концерти, вистави, кіно, маючи непоганого клуба, видає газету.

Не зважаючи на свої недавні маленькі масштаби, він розростається в завод всесоюзного значіння, посідаючи одно з перших місць по організації праці і активній участі в соціялістичному будівництві у Києві.

Ще недавно трьома вантажними авто підвозили сюди величезні важкі станки, що їх витримувала кволла соша лук'янівських вулиць.

Станки з написами латинськими літерами, що їм віза торгпредства і ентузіязи робітників, які їх переконструювали, допомогли стати в ударництво наших заводів.

Тепер цю перевозку значно простіше провадить поїзд, що проклав собі рейковий шлях попід парканами садочків і приватних домоволодінь на Лук'янівці.

7

Камінь уріс в землю у скверикові на Осіївській вулиці і його ще не зрушив ніхто.

Коло нього і на ньому грає забориста червоноармійська гармонія і дівчата лузають насіння.

Тільки незвична сирена паровозу руйнує сонний спокій зухвалим гуком.

Це з самого краю Лук'янівки.

Трохи ж ближче до центру є вже багато спільників невеличкого заводу всесоюзного значіння

Коло брудної Глибочиці завод ім. Артема теж, поширюючи свою територію, розвалив приватну грецьку кондитерську і об'явив себе ударним, переводячи реконструкцію свого виробництва.

Трампарк ім. Леніна дзвенить трамвайними дзвониками, посилаючи вагони трамів поза базаром у місто на роботу.

Вул. імени слюсара і більшовика Мельникова, піднялася трохи вгору і погнала струнко у вечірню перспективу, розвішавши ліхтарі між дерев і стовпів, що колонами стали з боків вулиць.

Вже стихав денний гамір. Світилися електрикою вікна будинків і хтось послав грізні радіограми через поля, моря і океани.

Про те, що буржуазні «Кнефелі» й «Фойхти» ще інтенсивніше запрацювали в радянській країні, ще більший дають ефект, ніж його гарантували; що Київський Каблевий завод змагається з «Фізико-Хеміком», що він перший в Союзі почав виробляти кабелі до врубових машин, і зрештою, що за «Кнефелями», «Фойхтами» — стоять т.т. Шулешко, Литвиненко,

Бекер і багато інших, які стежать, чи добре працюють ці станки, стежать за роботою завкому і Комінтерну.

Організують життя й працю свого заводу, а в Міськраді плянують і скеровують життя великого міста, де в химерному плетиві переплуталися віки і традиції.

Де поруч з приватними садками прокладаються залізниці і відбудовуються заводи, де поруч з «богобоязливою» дзвіницею стоять високі радіощогли, що посиляють незвичайну «каблепоему за океан»

Сонце між соснами

1

З гомінливої Червоної площі на Петрівці вагон дванадцяті трамвайної колії, вкрай навантажившись, поспішає повз зелені горби Приорки туди, де стоїть чорною стіною Пуще-Водицький ліс.

Перед в'їздом до лісу величезний парк, щось з 30 десятин—санаторія для туберкульозних «Кинь грусть».

Мене часто зворушувала ця меланхолійна назва і нібито трохи іронічна, але наслідки лікування в ній розгонять іронію, бо тут справді можна прокинути не тільки смуток, а й туберкульозу.

Далі трохи серед густого соснового лісу стоять легкі білі корпуси дитячої санаторії, що може сміливо вважати за одну з перших в Союзі, як своїм устаткуванням, так і розкішною місцевістю з сонцем, романтичними соснами, що задумливо приносять до Дніпра Полісся й тут зупиняються, глянувши в долину колишньої Чернігівщини.

Хворі діти з по-дорослому вдумливими очима підставляють своє кволе тіло до життєдайної опуки на небі й вітрові над буйними соснами.

Встає кілька матерів і батьків, простують до білих воріт санаторії, щоб побачити когось із своїх дітей, довідатися про їхнє кволе здоров'я.

Коло воріт недовго розпитують і простують у середину двору ближче до великих вікон шкляних галерій.

2

...Жив Іванюк у підвалі десь на Кирилівській. Попід вікнами курів порох й текли ривчаки невідомої рідини.

Світ пізнавати можна було по ногах, що проходили коло вікон.

Шовкові панчохи чергувалися з шкарбанами поденниць, «краги» з дерев'янками робітників. Світ ще пізнавався й через руки, але це десь поза вікнами: в мозолях і білі м'які, як хмаринки над далекими парками.

Родилися діти разом з злиднями і рахітом. До дорослих бідність і скупе сонце вели туберкульозу, що жовтою тінню лягала на золотушних дітях.

І ось прийшла революція, як громи з тих хмар, що зібралися замість рожевих хмаринок над міськими парками.

Іванюк став буквально підноситись на вищі поверхи до ширших вікон.

Хворі груди легше дихали, а на чийсь рожевих руках з'явився бруд засмальцьованих непівських карбованців.

Але золотуха і туберкульоза, що залізли аж у дитячі кістки, залишилися, як згадка про темні підвали і світлі руки, що в ці підвали загонили Іванюка.

Золотуха й туберкульоза залишилися, разом з неписьменністю і розваленими заводами та новими церквами, від рожевих рук.

Іванюк повів на них наступ і поволі виходить звитяжцем.

Ось він іде лісом, до своєї санаторії, залишивши десь свій станок і свою друкарню.

В нього тільки одне лихо: з чотирьох дітей осталася лише одна Наталя, що пережила через 10 років і хто зна чи переживе 11-й, що ту осінь їй пішов.

Підвал на Кирилівській залишив по собі пам'ять. Батько разом з поцілунками передав отруту олив'яних літер, що він їх ковтав 14 годин на добу.

Наталя його зустріла трошки засмагла і ніби нижча в легеньких черевиках.

Розповідала, як годують, ходять коло них, а під кінець сказала, що скоро зовсім видужає й буде ходити «до Дуньки і в школу».

Батько цьому вірив.

Хіба можна не вірити тому, чого ти хочеш з усією силою.

— Як ви гадаєте, видужає?

— Конче видужає, повірте.

— А видужає!

Сонце вже мінилося вечеровими барвами, що лягали на верхів'ях сосен і фарбували в рожеве, жовте, червоне білі дахи Санаторії і стежки, що по них пішов Іванюк до далекого міста, де гуркотіли трамваї і ходили вже закохані пари, віддаючи свою радість, горе й вечерове кохання бульварам та скверам. А вони зелені стояли між високими будинками і злегка шелестіли.

Іванюк ішов до міста, щоб скоріш розповісти про Наталю.

Та Наталя раптово вмерла, як умирає багато дітей, що народилися в підвалах.

Іванюк залишився сам з жінкою і заздро поглядав на здорових дітей.

Йому часто забиравлося до них негарне почуття, неприязнь, але він його затушковував, лякаючись, щоб не перетворилося воно на думку й не сіло в голову неприємним мозолям, а на чолі темною зморшкою.

Ось їх двоє ввійшло в трамвай і весело сміються, звертаються до пасажирів.

В одного зав'язана червона краватка, у другого якась смужка через плече.

— Дядю, жертвуйте!

Блиснула карнавкa разом з дитячими очима і сміхом.

— На що?

— На оздоровлення дитинства,—відповіла краватка. Іванюк ще дужче зігнувся, тоді якось усміхнувся, витяг срібляка і вкинув у карнавкu.

— Що ж, ти піонер?

— Піонери обидва!

Молодці хлопці, значить «завжди готові»?

— Завжди готові!

Трамвай зупинився й Іванюк виходив разом з дітьми з вагону.

— Ах, поки вже збиратимуть?—гукнула якась тьотя, сердито глянувши на карнавкu.

— Аж поки вас не стане!—вороже промовив Іванюк і пішов вулицею старого міста.

Чи він не забув Наталі. Мабуть пам'ятає разом з підвалом і рожевими м'якими руками.

3

Ось тому то питання охорони дитинства, охорони народнього здоров'я набирає в нас виключного значіння, значіння клясової боротьби.

Кожна знову відкрита санаторія стає не за місце розваги, не за Рів'єри, Баден-Бадени і Монте-Карльо, а за ремонтні майстерні робочого здоров'я.

Київ своїм підсонням й іншими даними має всі права бути курортним містом особливо для туберкульозних і нервово хворих. Ідея «Київ-Курорт» зароджувалася в окремих представників медицини, як ось у небіжчика академіка Яновського, але тільки за відбудови Радянського господарства ця ідея почала реалізуватися в конкретне санаторно-курортне будівництво... При Окрздоров'ї утворюється Київське курортне бюро, яке влітку 1928 р. починає безпосередню роботу, організувавши санаторію для хворих на легені і спеціальні дачні поліклініки в Боярці та Пущі-Водиці.

Страхкаса розгортає серйозну роботу по організації будинків відпочинку.

Ці інституції мають величезне значіння, щодо профілактики туберкульозу, та ще в таких природних умовах, як Київ з своїми околицями.

Мережа будинків відпочинку охоплює майже всі дачні місцевості від Пущі й до Китаєва включно.

Правильна фізкультурна робота (в кожному будинкові є інструктор фізкультури), гарні харчі, повітря, сонце, сосни та ставки роблять свій вплив, борючись з впливом негігієнічних жител, шкідливих виробництв і т. ін.

Ось чому розгортання мережі будинків, треба теж віднести до роботи по охороні здоров'я, що в ній профілактика посідає чільне місце.

Поминувши дитячу санаторію в Пущі коло «четвертої лінії» встає величеський гурт людей і з невеличкими клуночками й баульчиками простують праворуч в ліс.

Входять у дачний двір, де рееструються й ідуть відшукати свої ліжка.

Це приїхали до будинку відпочінку, залишивши варстати, м'ясні кімнати й діловодські столи.

Мої сусіди по кімнаті: студент медінституту або коротко «доктор», електротехнік і фабзавучник Боря, що попав сюди з будинку робітничої молоді.

За п'ять хвилин (ми надто поспішали) ми вже були в самих трусиках, виставляючи сонцеві і байдужим очам подорожніх своєї жовті коліна.

За вийняток був «доктор». В нього вже були трохи зазмагли ноги і міцні груди, які він трохи випинав, особливо, коли зустрічав дівчат.

Електротехнік був зовсім іншої «конструкції». Він був жовтуватий і сухий, як телеграфний стовп, невеличка лисина поблискувала білим ізолятором.

Боря любив все. Зі мною й «доктором» його ріднив волейбол, з електротехніком він говорив про війни, бігав по лісі, катався на човні без грошей, як і деякі дорослі товариші, з охотою слухав про дівчат, а найбільше мріяв стати кінооператором.

Читав кінолітературу, вживав слів «ракурс», «прискорена зйомка», «рапід» тощо.

— Тут будуть радощі й неприємності!— урочисто оголосив електротехнік, обдививши нашу кімнату й вибравши ліжко в кутку.

— Тут буде добре!— сказав доктор і ліг коло вікна.

— Тут буде сонце!— сказав я, лаштуючись коло доктора.

— Тут будуть блощиці!— гукнув Боря від дверей.

З останнім ми безперечно погодилися й почали добирати спосіб боротьби з «буржуазно»-паразитською навалою.

Але дзвін рейки покликав нас до сніданків і ми стрімголов рушили до відкритої їдальні.

Та тут нас спіткало перше розчарування. Нас не пускали до їдальні. Ми зразу не зрозуміли в чому справа.

Коло входу висіла табличка:

*ПАЛИТИ, ЗАХОДИТИ В ШАПКАХ
І БЕЗ ШТАНІВ ЗАБОРОНЕНО*

Особливо останнє нас зворушило.

Доктор хутко скинув тибетейку й рушив знову до входу. Ми стояли збоку й дивилися, що з того вийде, віддаючи всі свої симпатії докторові, що діяв «згідно інструкції» приліпленої коло входу. Але його не впустили.

— Так не можна ж заходити, коли в шапці й без штанів, а я ж без шапки! Якже це так? пишете й перекручуєте, я в страхасу, я...

Так його все ж не впустили. Вже потім перед кожним сеансом харчування (чотири рази на день) в нас усіх був сеанс «штанонадівання», не беручи вже на увагу каторжної процедури миття рук.

Вдарить рейка і біжиш скорій надівати невід'ємну у всіх інших нормальних ситуаціях частину чоловічого туалету.

З електротехніком трапився раз прикрий випадок.

Протюпавши на заклик рейки з гамаком десь з сосен, він побачив, що вже сіли за столи, і швидко побіг до хати.

Взявши за поясок посилає праву ногу— не йде, ліву теж.

Він гнівається, нажимає зозла і... праве коліно проривається.

— Що за дзедзько?!

Але дідько був простий; хтось міцно позав'язував кінці холош у штанях, як це роблять хлопці на купанні.

Технік вирішив, що це конче Боря і в кімнаті виростав серйозний конфлікт.

Технік обідав у драних штанях. Це не минулося гаразд.

5

Жінки вдерлися до нас непомітно, але раптово і несподівано.

Першим на радість Борі занудьгував технік. Він довго голився і смутно дивився в люстро. Тоді підводився, потягався, а вмившись сказав, що не буде вечерять. Далі ніс своє худе тіло десь до ставка, де грала катеринка і маяла гойдалка.

Без вечері доводилося залишатися з цілком поважних причин.

Строгий режим будинку примушував лягати спати о 10 годині, що було надто тяжко для закоханих. Вечеря була о 8 годині, й ось доводилося йти раніше на щасливе чи нещасливе побачення не вечерявши.

Хто ж не лягав спати о 10 годині, в того безжалісна адміністрація забирала постіль і він змушений був долежувати щасливі ночі на голих дошках, клянучі зава й комарів.

Отже наш технік став у надто скрутне становище особливо, коли ще взяти на увагу його прикре ворогування з Борею. Боря, ніяк не змігши його переконати в тому, що він не завинив перед техніком, став на позицію теж тихого ворогування.

— Треба ж виправдати його підозри, — казав звичайно малий і таємниче посміхався.

Доктор і я дотримувалися неутралітету, граючи в волейбол і дискутуючі на різноманітні теми від футуризму і до психотерапії включно.

Вже кінчалася вечірня порція анекдотів, починалася не менша порція нічних комарів, а техніка не було.

Боря мріяв про кіно-фабрику, а ми з доктором гомоніли про черговий матч, як прийшов технік, засмучений і жовтіший звичайного. Німфа з дачного ставка була очевидно безжалісна істота і технік героїчно терпів всі тортури дачного кохання.

Боря раптом вдав, що він заснув і технік, глянувши на його сонне обличчя почав:

— Чорт! — Пауза.

Ми теж мовчали.

— Завтра напишу їй листа, передам через «Начальника порту».

«Начальник порту» була дівчина Катя, наймичка орендаря ставка, що відпускала човни — 30 коп. півгодини і 50 коп. за цілу годину, щоб ліричний відпочивальник міг конкретизувати слова популярної пісеньки:

Ми на лодочке катались
Золотистой, золотой.

Боря злегка поворухнувся. Технік замовк і почав розлягатися.

В двері постукала адміністрація. Поглянули, що всі на місці й пішли на веранду.

6

Ми вже й забули про санаторно-курортне будівництво, заблукавши в Пуще-Водицький будинок відпочинку.

Що в Пущі кусають комарі, то це знали не тільки Боря, технік, доктор і я, а мабуть вся київська людність, бо ціни на дачі в Пущі значно менші ніж в інших місцях.

Київ — курорт, Київ з своїми околицями.

Щоб бути курортним містом, треба мати ще багато даних, крім великої наявності хворих і перевтомлених.

Перше — інсоляція.

Значіння цього слова добре усвідомив Боря і я, що попекли на сонці свої худі стегна.

А простішою мовою, це кількість соняшних годин на рік, що в Києві дорівнює 4479 годин.

З цієї солідної кількості на нашу з Борею долю припало щось з 4—6 год., і цього було досить для нашої шкіри, щедро намазаної вазеліном «для загару».

Щодо інсоляції Київ іде спереду Москви і Харкова, відстаючи від Одеси.

Найбільше соняшних годин припадає на травень, червень, липень.

Тому то цими місяцями важко доводиться пуще-водицьким та святошинським трамваям, переправі до Яхт-клубу й Чорторію.

З дачного вокзалу йдуть поїзди на Боярку, Ворзель, Будаївку, Бучу, Клавдієво.

Дніпром угору піднімаються пароплави до старого Межигір'я, відомого тим, що там відпочивала «людина-монблян» Ол. Полторацький і що там стоїть Межигірський спас, і Керамтехнікум, а в Нов.-Петрівцях роблять вогнетривалу цеглу і шукають бурштину по рівчаках і кручах.

Дніпром униз можна допливати до Плютів та села Українки, що колись звалося Злодіївкою.

В Плютах дачі відбудувалися лише року 1925, забуваючи поволі трипільських атаманів і атаманенят.

Можна ще згадати Дарницю, Китаїв, Микільську пустинь тощо, але вже й цього досить, щоб довести «курортність» Києва.

Менше за інсоляцію нам далася в знаки друга кліматична ознака, це амплітуда коливань температури.

Хоч доктор умудрився десь дістати нежить, але мене завжди від цього застерігала цифра 65,9°, що значила Київську амплітуду між високою й низькою температурою.

Москва має «80°», а південне Дніпропетрівське «69,9°», що континентальність його підсоння зводило нінащо більшу проти Києва інсоляцію.

Навіть Харків і той має «78,3°», і найближча у цьому до Києва сусідка є Одеса, що втекла від нього лише на 5 ступнів.

На доктора мої докази не впливали й він продовжував вперто чхати й сякати носа, якраз тоді, коли перестаєш відчувати кімнату, очі і зідхання закоханого електротехніка.

Доктор не зовсім погоджується з моїми міркуваннями про Київ-курорт; та він взагалі мало вірить медицині, визнаючи лише один засіб лікування «Лігекюр» — лікування лежнею і вперто з нього користуючись, як що поблизу немає цікавої суперечки чи дівчини, або ніде не бахкає волейбольний м'яч, перескакуючи через сітку й пахилені голови «трупів», що не вміють грати.

Проте з головними моїми твердженнями й даними він погоджується, додаючи, — що саме місто Київ — не погана

курортна місцевість, хоч би через наявність всіх перелічених чинників та ще одного — наявність значного контингенту кваліфікованої лікарської сили, що сидить безробітна.

Тут Боря не стерпів.

— В місті сидять безробітні, а по селах хворого йодом нікому помазати! Безробітні! а на квартирі по 1000 крб. заробляють.

В Борі прокинулася давня селянська кров, що він її трохи проніс через батрацькі злидні, херсонський голод, дитячий будинок і школу.

Він уже збирався втретє нам розповісти свою інтересну біографію, життєвий шлях від селянина до безпритульного і далі до пролетарія через школу ФЗШ, але коло ставка замайорила хустка «начальника порту» і Боря, зірвавшись, полетів до неї щось конспіративно говорити, одвівши її за ріг купальні.

7

В лісі я зустрів техніка з «матросом».

Не думайте, що «матрос» це матрос.

Він здається зроду не бачив моря й пароплавів (Дніпровські на рахунок не йдуть), але носив білого кашкета і танцював «яблучко» під акомпанімент власних губ, копіюючи відомого матроса з відомого «Червоного маку».

Але про матроса можна писати окрему монографію, що не входить до нашого пляну. Одно лише: по всіх лініях і будинках Пущі жадний скандал, жадна подія не пройшла без його активної участі.

Друге: він принципово їв дві порції нелегально, а легально ще завжди просив «добавочку» і майже завжди її одержував. Не знаю, чи принципово завжди ходив босий і без паска, що часто шокувало наших дам, та почасти й «піжонів».

Та на щастя дам у нас було з-пів десятка, а то все хороші жінки й товариші, а деякі — незгірші партнери у волейбола.

Але задзвеніла далека рейка й ми всі пішли, крім матроса, що побіг підстрибом, на батьківський клич клаптя криці.

— Це грають у волейбола, — сказав технік показуючи, як хлопці кидали величезні дерев'яні кулі, збиваючи кеглі.

Німфа глянула на нього довірливо і приязно.

Боря не стерпів і бадьоро гукнув:

— Кидай, хлопці, кеглі, давай волейбола! — І почав натягувати сітку.

Я співчував технікові й разом з ним згоден був, якщо не розірвати Борю, то принаймні добре йому намняти вуха:

Співчував технікові, як і тому шістнадцятилітньому хлопцеві, що, замість гарячих слів кохання, говорив своїй дівчині, що жирафи скубуть дерева тайги і білі ведмеді полюють на шакалів у Сахарі.

Тимчасом м'яч, злегка застогнавши, полетів через сітку на той бік, де так, як і з цього боку, стояло шість молодих постатей напружено чекаючи на м'яча.

Бери за авта!

Хтось легко підхопив м'яча, подав через голову товаришеві. Той підбив його над сіткою, а третій, струнко підскачавши, вдарив його над сіткою вниз і м'яч швидко полетів додолу.

Але там теж не дримали.

«Папаша» (в кожному будинкові є свій «папаша») упав з «усіх чотирьох» ліктями на землю, простягнувши наперед долоні й підхоплюючи м'яча. М'яч ударився злегка в руку і підскачав угору. З заднього ряду дали «пасовочку», а «центр» коло сітки легко забив очко.

В найгарячіші моменти горіли молоді очі, згиналися пружні тіла, роблячи ще невідомі хореографії граціозні «па».

М'яч стукав легким стуком і літав понад сіткою й майданчиком, інколи безсило падаючи «на авт».

Сьогодні вистачало партнерів і «жуткі трупи» стояли, заздро поглядаючи на нас, що підносили бадьоро руки догори назустріч м'ячеві й сонцеві, забивали голі коліна, беручи м'яча з-над самісінької землі, чи то хапаючи з «авта» й намагаючись приліпити його до майданчика з того боку, де вожа партія міркує так само, як і наша.

Я знаю, що кожен з нас дбає за свою спритність і здоров'я не тільки, щоб похвастати перед іншими й одержати кілька заздрих поглядів від «трупів» і закоханих поглядів від дівчат. Не тільки для цього!

Ось наш електротехнік, не знаючи жадної спортивної гри, і через клятого Борю з'їхав на слизьке перед німфою, переплутавши волейбол і кеглі, надолужує своє на стрілецьких заняттях.

Влучає він артистично. Наші потуги поцілити хоч в одно коло афіші з концентричними колами здаються за жалюгідні проти його трьох кульок всаджених у площу в один квадратний сантиметр.

Тоді ми всі переймаємося до його повагою, згадуємо його романтично-прості розповіді про героїчні часи горожанської війни, коли нас гнали і ми погнали поляків, білих, зелених і різноманітних на багато сторін, за далекі межі соціалістичних республік.

Та й наші недосконалі постріли перетворюються в щось певне. Мішень нам здається за всі персонажі, з недавнього минулого й може скорого прийдешнього, персонажів, що стояли з того боку, виставивши проти нас щітки багнетів і хмари іприту та люїзиту.

Ми міцніше тиснемо рушницю і влучніше влучаємо.

Смагнемо на сонці, граємо в волейбол, ходимо на маневри, веслуємо на човнах, щоб знати, що здоров'я, спритність, витривалість, що її набуваємо в спорті, стане в пригоді, коли ми станемо в бої за промфінпляни, а далі може й на захист батьківщини трудящих СРСР.

9

Боря дуже рано почав сперечатися з доктором про фотогенетичність води в ставку і людського тіла. Далі перейшли на тему про документальний фільм і тут уже я не стерпів, щоб не встрянути, прогнавши рештки ранішнього сну.

Електротехнік ще солодко спав. Йому, мабуть, снилися гарні речі, бо обличчя йому було молоде й щастливе, не зва-

жаючи на зрадливу невеличку лисину, що її положили на голову бентежні роки.

Коли людина спить з щасливим обличчям, — до неї у вас виникає якась особлива симпатія. Ви проходите повз неї навшпильках, щоб не порушити хорошого сну.

Та мабуть зовсім не з тих міркувань Боря встав надто тихо. Та й погляди, що він їх посилав у кутяк у бік сонного електротехніка не претендували на приязнь.

Вставши він почав щось писати на невеличкому клапті паперу, вряди-годи посміхаючись.

Ми з доктором вирішили, що це якісь спеціальні обрахунки майбутнього кінооператора й не звернули на це особливої уваги.

Одягшись, цебто одягши тільки труси, ми пішли до ставка умиватися.

Але повертаючись ми поставили під сумнів вранішні кінозаняття Борі, побачивши його знову з «начальником порту».

Вже за сніданком Борі дісталось за це. Його навіть ухвалили назвати «морським вовчищем» за його близькість до морської справи.

Особливо взяли на сміх те, що він листи до «начальника порту» віддавав безпосередньо їй у руки.

— Що ж, слів не вимовиш, то напишеш!—кинув репліку «матрос», уплітаючи другу порцію сніданку.

Боря тільки хитро посміхався на все це.

Це нас з доктором трохи інтригувало й ми забули нашу чергову суперечку про фізичні методи лікування, особливо про водолікування, що так розвинене, а ще має більше розвинути в київських санаторно-курортних умовах.

Потім розмова перейшла на переваги окремих дачних місцевостей, особливо про Пущу і Боярку, як найголовніших в околицях Києва.

Це взагалі цікава тема, особливо, коли її проробити глибше, збагнути ті немудрі цифри, що ілюструють зріст робітничого лікування за радянської влади.

Пуща-Водиця має лісовий масив у 3000 гектарів, і жадної деревини (крім сухостою) не можна зрубати в цій фабриці

здоров'я або «ліквідкомі перевтоми», як говорили наші відпочивальники, що протягом місяця намагалися забути похапливість і заклопотаність.

Вони на час звернули відпочити, щоб з більшою енергією взятися за, нібито, буденну роботу, але за якою більшість з нас бачило величезну працю, що перебудовує все суспільство на новий соціалістичний лад.

Пуща-Водиця має аж 600 дачних ділянок по чверті гектара в кожній.

Крім згадуваної на початку дитячої санаторії на 150 дітей, тут ще на 7. лінії є тубсанаторія для дорослих на 100 ліжок зимою й на 175 ліжок літом.

А ось і наслідки лікування в цих санаторіях. 80% хворих виписується з дуже значним поліпшенням, 17% без змін, 2% — погіршення й лише 1% припадає на смертність.

Це і є конкретний засіб боротьби з туберкульозом, як наслідок ганебного минулого, як соціальною хворобою.

Житлові робітничі будинки на Сталінці, Куренівці, це радикальніший засіб боротьби з цією хворобою, засіб, що його дала революція, вивівши робітників з підвалів у вищі поверхи, будуючи квартири з великими вікнами й високими кімнатами.

І скоро туберкульоза зовсім зникне, на що не пристає лікар, але я його цілком розумію.

Або Боярка, що трохи втратила свої ліси, вона має щоліта 3000 чол., що приїждять сюди виснажені і хворі. Та прозоре повітря (медичний термін, а не літературний образ) значно ремонтує людей разом з сонцем і сосновим лісом...

Виходить, що ми з доктором не зовсім забули нашу розмову, хоч Борина поведінка нас не мало інтригувала, бо цю розмову я пригадав цілком, навіть значно додавши, хоч уже пройшло кілька місяців нашої розлуки.

Любі товариші, що з вами довелося перевести хороший час. Вже пройшло кілька, навіть багато місяців, і тому не лайте, як що забув, чи переплутав у своїх спогадах.

Я може й навмисне щось переробив, підігнав, бо не легко зацікавити людей нашою немудрою живухою в Пущі-Водиці,

також питанням про Київ-Курорт. Особливо останнє, та ще особливо людей не хворих, а лише тих, що видають себе за хворих, шукаючи не здорового відпочинку в спорті, чи лікування хворих легенів у сонці й соснах, а розваги під Баден-Баден, Рів'єру й Монте-Карльо.

10

Та ще особливу увагу треба звернути на стан охорони здоров'я в Києві, тому, що Київ, не зважаючи на всі дані посісти в цьому одно з перших місць після Одеси на Україні, у цьому відстав.

Київська округа витрачає на душу людности по охороні народнього здоров'я 2 крб. 12 коп. на рік в той час, як Харків витрачає 3 крб. 02 коп., а Одеса 4 крб. 04 коп.

Та п'ятирічний плян передбачив це,—і асигнування на охорону народнього здоров'я мають значно збільшитися.

На кінець п'ятирічки питома вага витрат на охорону здоров'я в місцевому бюджеті має дійти 15%.

В основному це має йти за рахунок посилення профілактичних заходів.

Так питома вага лікарської мережі зменшується з 71% до 64% в той час, як питома вага санепіду збільшується з 4,5% до 9,2%, себто більше ніж удвоє.

Ну, а за все п'ятиріччя загальний розмір асигнувань на охорону здоров'я збільшується щось на 44%.

Ліжкова допомога теж значно збільшиться. Коли зараз на 320 мешканців припадає 1 ліжко (Харків—255, Москва—180), то до кінця п'ятирічки на 200 душ буде одно ліжко. Це—мінімум Наркомздоров'я, якого Київ має досягти.

Так само має значно збільшитися за п'ятирічку меддопомога в селі, амбуляторна допомога в місті й т. ін.

Щоб здійснити всю цю програму, запроектовано в місті збудувати великий корпус лікарні на 150 ліжок, вартістю в 450 тис. крб., а на районах 3 лікарні й амбулаторії.

Страхкаса ОРПС відкриває нову мережу нових будинків відпочинку й санаторій між соснами й зовсім не меланхолій-

ними, а спортсменськими ставками, ось такими, як цей, що зараз ми до нього йдемо, щоб трохи повеслувати, взявши «напівтригера» в «начальника порту» а дорогою розпитати Бюро про його таємні наміри і пляни, що, як нам з доктором здавалося, нічого спільного не мали з симпатіями до кіна в Борі.

— Що ти надумав з «начальником порту»?

— Нічого, хороша дівчина, хочу, щоб давала човна без грошей.

— А як же ти вночі ходитимеш їздить на човні? Постіль заберуть!

Боря трохи замнявся, а потім:

— В мене не заберуть, я не технік!

На цьому розмова закінчилася, бо за нами йшов технік, а напередими йому від ставу бігла «начальник порту». Віддавши йому щось схоже на лист, вона спокійно пішла до човнів.

— Від німфи лист!

Електротехнікові везло, і ми цьому були раді. На диво й Боря не сумував і здавалось цілком поділяв щасливі настрої свого «принципового ворога», як він говорив, згадуючи електротехнікові порвані штани.

11

Веслування це здоров'я.

Це здоров'я, як і волейбол, вранішня гімнастика, теніс і плавба.

Але веслування має свою красу.

Коли весь корпус нахилиється вперед, руки міцно стискають весла; потім назад, до себе! Весла в воді недалеко від поверхні гомонять холоднуватою водою.

Міцне напруження м'язів і мокрі весла вже блищать від сонця, роблячи «ласточку», черкаючи поверхню води, як ластівка крилами.

Це недоцільно з боку раціоналізації веслування, але дає добрий спортивний ефект, щодо координації рухів усього тіла під час веслування.

Найкраще веслував між нами доктор, що зараз підставляв свою загорілу спину під соняшний дощ. Боря кермував, а ми з техніком говорили на різні теми.

Технік саяв, як це добре сонце між соснами. Архаїчне та вічно молоде почуття полонило його, спонукувало до надзвичайних мрій і божевільних вчинків, що за їх зразок може правити те, що трапилося увечорі, коли ми сумирно без звичних дискусій і суперечок лягали спати, відганяючи комарів, цих жорстоких тиранів усіх відпочивальників.

Було так: технік тихо одягся і почав перегортати вздовж свого худенького матраца. Зв'язавши цю фігуру паском, технік старанно укрит її ковдрою. Вийшло щось дивне, що дало повну ілюзію зайнятого ліжка, на якому сумирно дрімає дисциплінований відпочивальник. Нас це вразило й ми співчутливо вирядили очима за двері кімнати щасливу постать закоханого і винахідливого техника.

Боря зразу ж схопився з ліжка й одгорнув кінець ковдри, що закривав невеличкий кінець згорнутого матраца.

Цей невеличкий клаптик!

Він зрадливо розбив сміливі технікові пляни, як зрадливо його обурив лист, що його передала «начальник порту».

Ніхто не чекав техника коло ставка між двох сантиментальних сосен, що про них писалося в листі, нібито від «німфи».

Проблукавши дві години, він повернувся, щоб докінчити ніч страждань на голому ліжкові, слухаючи щасливе хропіння майбутнього кінооператора.

Звичайно, вже само по собі відомо, що листа підробив Боря, підговоривши «начальника порту» передати цього листа технікові від «німфи».

Так помстився Боря за безпідставні підозри. Справді ж, як згодом виявилось, коли ми вже виражались до міста, прощаючись з будинком, зав'язав холоші «матрос» просто через «любов до мистецтва».

Цей матрос комусь відчепив тихо гамака, коли той спав і ще зробив багато чого сміливого, перед тим, як вирушити в рейс назад до неморського міста над Дніпром.

Над тим Дніпром, що має прекрасний пляж і купання.

Трамвай їхав лісом. Сосни, здавалося, бігли колонами. Перша колона проти трамваю, друга разом з ним, третя проти й т. д. червоніючи своїми стрункими стовбурами.

Сосни, Дніпро й сонце! Озоноване й прозоре повітря— фабрика здоров'я і великі перспективи майбутнього Києва, соціалістичного міста.

Ми всі засмагли і кожен з нас віз трохи кілограмів, щоб з ними міцніше взятись за роботу.

Нас весело проводила нова зміна, знайомі дівчата й молоде сонце між соснами. З сонця починати й кінчати не личить та не тому ж ще кінець.

ВИСНОВКИ:

1. Поруч з іншими галузями будівництва в п'ятиріччі приділено не мало уваги охороні народнього здоров'я, як лікуванню, так і профілактиці.

2. Околиці Києва мають все, щоб правити за лікувально-кліматичні пункти, при багатьох захорунваннях.

3. В майбутньому за курортні пункти стануть дачі понад Дніпром.

4. А найголовніше, що не спиняючись на досягненнях в охороні народнього здоров'я, ми мусимо йти і йти, щоб міста були садами і сади наші стали курортами, ремонтними майстернями робочого здоров'я.

5. «Запобігти легше, ніж лікувати», каже мудре медичне прислів'я.

Про це говорять ліси, Дніпро, ставки, підсоння, сосни і сонце між ними. Це в Києві й навколо Києва, де Боря вчив кіномеханіку, а ми з доктором говорили про все, що знали, особливо, коли дощ нас вигонив з лісу в приміщення чи на веранду, наганяючи осінні настрої й весняні думки.

І хто знає, чи варто їздити десь у далекі краї, коли туберкульоза і нервові хвороби можна лікувати в Києві не гірше, ніж в інших курортних місцях СРСР, як говорять багато

авторитетів — між ними лікар С. Хайкіс, теж один з апологетів ідеї Київ-Курорт.

Про відпочинок навколо Києва говорити не доводиться.

Про це знають всі, хто пробув місяць у соснах і повернувся до буденної загарливої праці.

В нього осталася на ціле життя згадка про сонце між соснами, як у електротехніка згадка про німфу з дачного ставка.

Пісок і шклянка

1

Коли десь сперечаються за перспективи Києва, як промислового центру Правобережжя, то завжди згадують хемічну взагалі, і зокрема, силікатову промисловість.

Одні іронізують з «Київських надр землі», другі просто цього не помічають і замовчують і зрештою треті бачать у цих покладах з глини і пісків велике невичерпне джерело сировини для теперішніх і майбутніх заводів Києва.

Мені доводилося більше зустрічатися з третьою категорією людей, та і сам спостерігаючи життя міста, думаючи про його перспективи й ролі в нашій будівній добі, я схилився до думки, що силікатова та керамічна промисловість посідає й посяде в майбутньому чільне місце.

В гостомельських лісах зараз ми маємо шкляний завод і цегельню в Бучі. Межигір'я, крім технікуму кераміки, має ще цегельний завод Ново-Петрівського промислового товариства «Праця», що останніми часами становиться на ноги.

Цей завод ще зовсім не механізований і виробництво цегли мало чим відрізняється від промислового продукування цегли в Ново-Петрівських кустарів, що у власних горнах випалюють відому «Межигірку»—вогнетривалу цеглу.

Нові-Петрівці та Межигір'я мають стати за центр, як художньої так і «грубої» кераміки.

Вже т-во «Праця» почало виробляти черепицю, крім цегли. Багаті поклади різних глин, особливо висококатункового каоліну—найбільша запорука буйного розвитку кераміки.

2

Чекати на пароплава, щоб доїхати з Межигір'я до Києва інколи справа безнадійна.

Великий пісковий берег, старезні кручі Межигір'я й Виш-

городу утворюють ілюзію ненаселеного острова. Особливо коли осінній вечір хапливо переходить у ніч, то очі стомлюють від безперспективного вдивляння в далину, з надією побачити вогники пароплаву.

Це я згадав, як мені довелося проїхати до Києва на навантаженої цеглою лайбі одного осіннього вечора.

Цегла дає специфічний пах дров'яного диму й заважає вільно плисти холодними хвилями. Тому то лайба довго сновигає коло берегів, поки виходить на фарватері. Тоді очі ловлять електричну ілюмінацію старого міста.

— Ось роби її, роби, а Кацімонові по 6 крб. тисячу віддаси, та ще сам і лайбою правитимеш, щоб він у Києві по 11 крб. продав, тут же, що й ти бачиш.

З темряви обіззався другий голос:

— А чому держава без Кацімона не купить?

Бо й він же продає державі!

Перший голос нічого не відповідав. Я сам собі відповідав на запитання запитанням, як у одній анекдоті.

Хто ж дає Кацімонові заробляти на нужденних селянських копійках, і чи немає Кацімонів поміж діячами «Пайбудів», «Промбудів» і т. д.?

А товариство «Праця» ніяк не збереться з грішми, щоб орудувати й кустарною виробкою цегли-«межигірки».

— Всього буває на чистці,—подумав я старим, але підновленим штампом.

Так буває всього.

3

Та зараз була весна, а не холодна осінь і ніч на лайбі, я згадав мабуть за популярним законом асоціації—за законом контрастів.

Бо справді я їхав зараз не лайбою, а трамваем, й їхав я не до Києва Дніпром, а на Сталінку, щоб одвідати «Червону Гуту».

Ще до цього я чув, що цей завод теж ще майже ніяк немеханізований, що на ньому зміна працює 6 год. і т.ін.

Булицями, площами розташувалися, непримиренні з ринтованнями, асфальтом і т. д. для декого, весняні дерева.

Але я думаю про місто-сад, майбутнє зелене соціалістичне місто і без зла дивлюся на зелені корони дерев і на того маленького каштана серед асфальту, що старано огорожений від злих намірів перехожих.

Ось взяти молодих сільських ліриків, які пристали вже на думку, що місто не таке то й погане, як кажуть занепадники. Ці лірики пишуть про бетон, скло, димарі, асфальт.

Я їх розумію. В них ще самих, в їхній сільській психіці немає жадного димаря.

І десь неурбанізований читач гадатиме; що може й справді прекрасно там, де «душить дим», як говорить один молодий поет, і що ворог всякої культури й цивілізації, це ота біла вишня, що сентиментально застигла під зливами травневого сонця, і що цього найбільшого ворога треба негайно знищити всякими найрадикальнішими засобами.

Але руйнацькі нахили молодих урбанізаторів швидко минають, коли вони стають хоч випадковими свідками, як відпочивають у міських скверах у парках, повертаючись з роботи, чи то в п'ятий день п'ятиденки.

Молодому урбанізаторові стане трохи незручно й він почне вишукувати різних причин цього незвичного і прикрого явища. Бо в нього ще повні легені вітрів над полями й повні очі вишневого цвіту й маячливої долини. Бо йому вже набридли зелені декорації сіл і шляхів, як кухареві пах їжі, і в нього, як і часто у кухарів, пропав апетит.

В таких випадках, щоб вернути апетит, варто понюхати чогось іншого, щоб оцінити зливи чистого повітря й вишневого цвіту, десь у травні.

Ідея міста-саду могла виникнути тільки в місті, а не в саду. Її могли утворити тільки пролетарії, а не фермери, бо тільки пролетаріят справді знає, як гарно «там де душить дим». Тільки пролетаріят, перебуваючи в найнеможливіших умовах людського життя, міг знайти шляхи до найідеальніших умовин безклясового суспільства, зміг знайти їх і піти ними через великі поразки й переможні революції.

Тому то, любий молодий урбанізаторе, залишіть того сентиментального каштана, що мужньою короною став коло сорабкопівського парового млина, той маленький садочок, що притиснувся до парканів дрятого заводу на Сталінці.

4

Трамвай попався якийсь хворий і розтріпаний. Ішов він поволі ледве минаючи підводи селян і бендюжників, що везли вапну, цемент, цеглу. Почався будівничий сезон, запульсувало відбудовче життя, і його відгук почувается й тут у Києві, в цьому досить статичному місці. Цей відгук вулицями, ніби артеріями, розштовхує навантажені підводи, виникає мереживо риштовань заглушливо заклепує заклепки на рейках і сліпить очі автогенним зварюванням.

Розпитую кондуктора про те, де мені встати. У відповідь маю незрозуміле слово «Шульц» і починаю щось туманно й невиразно пригадувати.

За химерними законами асоціації повстає образ біленької глиняної попільнички з написом «пиво Шульц».

Значить ще й досі державна броварня має стару назву—спадщину старих часів, часів заповзятого німця Шульця. Але я заспокоююся на тому, що очевидно скоро і броварня піде в далеке минуле, як і Шульц, а залишиться на її місці який-небудь хлібний чи дріжджовий завод, бо з мурів міста поволі сповзають написи «пиво» і в темних завулках поволі замовкає пивний гомін і п'яна пісня, про «девочку» і «гірку долю».

Гадаю, що скоро вже піде в минуле й неприпустиме упередження нашої управи комунального трамваю, яке полягає в тому, що на робочі околиці треба посилати найгірші вагони.

Яскрава ілюстрація цього—вагон на 10-й колії, що надто темпераментно скрегоче і трясеться, хоч це йому не заважає повзти зовсім нетемпераментно, минаючи крім згаданих підвід, кучеряві зелені пагорки Байкового кладовища.

Переїздимо залізничний насип, що трохи відсунув у бік легендарну Либідь з брудною водичкою і став над нею

нестримністю чітких семафорів. А Либідь згинається, пересихає, але повзе, несучи на собі бруд неохайних дворів і квартир.

— О прекрасна легендарна Либідь, коли ти пірнеш в небуття київської каналізації, щоб віддавати свій сморід глибоким трубам і полям зрошення, коли заховаєш свої легенди десь далі від розгону рейок і бентежності паровозів, що сходяться коло Києва з чотирьох сторін?!

5

На горбку видно клопоть поля й на ньому темнозелене, аж чорне буйне жито.

В трамваї їдуть на Голосіїв студенти і робітниці, що поспішають до одних з багатьох на Сталінці воріт, коло яких висить вітринка з навішеними мідними номерками.

Вони принесуть у цехи бадьюру молодість і хвилювання зелених фонтанів Байкового кладовища і буйність жита на горбку.

Точиться жвава розмова; перемішуються слова про економіку сільського господарства, та лісову таксацію з розмовами про останнє кіно в Сталінському райклубі, останню цифру виробки кучерявої робітниці й її бригади, і ще про щось, очевидно дуже інтимне, чого я не чую, але бачу з блискучого сміху очей і хитрих поглядів у бік студентів.

Теж молодий кондуктор, користуючись з довгого шляху між зупинками, солодко дрімає трохи піднявши кашкета над сухим обличчям. Може він не доспав теж ночі, бо зараз місяць і черемшина цвіте.

Через романтичну вдачу кондукторову, чи може через те, що в нього, якнебудь підійшла зміна, або простіше через те, що він продрімав зупинку, мені довелося поминути мітичного «Шульца» і пройти назад два квартали, питаючи перехожих, як пройти на «Червону Гуту». Один завулок угору, потім праворуч і ворота з мідними номерками, та міліціонером, що дбайливо переглянув перепустку, впустили мене на подвір'я заводу, на якому виробляють прозорий шкляний посуд, виробляють з такої звичайної субстанції, як пісок.

Я вже не говорю про соду, поташ, сульфат й інші хемічні домішки, бо перше, що я побачив, це кілька підвід з піском, що проходили з возами через велику вагу серед двору.

Не чутно було гамору й шуму, що його чути на багатьох виробництвах і в мене виникла думка про мініятюрні машини цього заводу, але тільки згодом у цехах я збагнув справжню причину певної тиші й зовнішнього спокою на терені заводу.

Зо мною йшла моя сусідка по трамваєві з того гуртку, що говорив щось інтимне про весну.

Я запитав, як пройти на «Червону Гуту» і ми пішли разом кривими (конче, читачу, бо вони таки справді криві, а синоніми не пригадаю) завулками.

— Великий ваш завод, почав я.

— Ні не дуже, та й не устаткований він, працювати важенько доводиться.

— Побачимо, — відповідаю я, щоб підтримати розмову, що мала скінчитися дійшовши сірого паркана, але завулок повернув праворуч і моя сусідка вела далі.

— Добре, що 6 годин тільки працюємо, а ось як раніше, кажуть, і по 14 год. робили, ну то й каліками ставали, правда не надовго.

— Чому?

— Від туберкульози гинули, так уже на нашому заводі, берегти легені треба. Я ось не вбереглася на карнавалі 2 травня, покашлюю, то вже й думки всякі.

Я промовив щось порожне, щоб її мало заспокоїти, але найдоречніше б було порадити для заспокоєння частіше дивитися в люстро, та мабуть вона й без порад це робить, бо їй же не більше, як 20 років і в неї блискучі очі й молоде обличчя.

Ох ці люстра! (Теж до шкляного виробництва).

Вони можуть псувати людину й можуть робити людиною. В мене був товариш, що зовсім був почав, як кажуть, клепки губити, і все через те, що знайшов квартиру з трюмом. Кінчилося це трагічними спробами побачити в люстрі себе сонного. Я порадив йому змінити квартиру, поки його силою не пересилили на Кирилівську вул.

Але це все не до речі, бо товариш мій учитиліює десь на Артемівщині, а не мешкає на Кирилівській, моя супутниця вже пішла в цех, надівши черевики з дерев'яною підошвою, і ще тому, що на «Гуті» не виробляють шкла на люстра.

Тут виробляють лише сортовий шкляний посуд.

Перше вражіння, коли ви входите в завод, це піч, що навколо неї в хаосі вогняних кульок метушаться, на перший погляд, безладно люди.

Читач може закинути: — що ви з першими вражіннями, вони нічого не варті!

— Може й так, згоджуюся я з вдумливим читачем, але я люблю перші вражіння, вони нові й хороші. Може тому я люблю подорожі й хороші книжки, і мені часто хочеться пережити перше вражіння від Києва і своєї кімнати. І коли мені перше щастить, то з другим нічого не виходить. Багато ночей і розмов десь діли перші вражіння, коли я вніс туди свій немудрий багаж і, сівши на єдиного стула, промовив.

— Це вже дома!

Та довго я не переживаю цього першого вражіння від печі, бо мій супутник по невідомих мені надрах цехів веде мене до «матеріального» цеху, відкіля й починається «воно», щоб вийти десь у пакувальні прозорою шклянкою, що лягає в солому.

Тут знову пісок помішаний з іншими хемічними речовинами, що вагонеткою подається до печі під час засипки.

В печі температура до 1500°, і ця піч мені трохи нагадує недосконалу мартенівську, хоч би таку, як на заводі «Більшовик».

В ній сумішка розтоплюється в червону масу, що чиста збирається в «поді». Ця піч зроблена за принципом «подів», а не ківшів, як це на деяких заводах.

Опалюється вона нафтою через форсунку, що розбризкує цю рідину, мов пульверизатором. Навколо печі поміщений височенький поміст, на якому працюють робітники, видуваючи шкло.

Нижче обрізують його і крейдою дають помітку бригади, що його виготовила.

Видовисько не звучне і трохи фантастичне. В напівтемному приміщенні метушаться люди з довгими метровими рурками в роті, на кінцях яких міниться, згинається, роздимається кулька кип'ячого червоного скла. Рухи хапливо-напружені, але почувається якась хаотичність, коли дивитись у загальному.

Ось баночник видуває «баночку» основу шклянки й напружено передає повертальщикові, далі рурка йде піднощикові «цпочникові», аж поки внизу дівчина одріже нижню частину, що й є шклянка, ще не готова, але вже зовсім схожа.

Далі шклянки переносяться до «калійних» печей, що в них відбувається дуже повільний процес охолодження, що гарантує міцність скла.

На заводі є печі двох систем.

Перша надто примітивна, що опалюється дровами й у принципі має поступовий спад температури в ній, від поступового згасання дров. В них дуже важко регулювати поступовість охолодження і відповідно потрібну температуру. Справа в тому, що висока температура може знову розтопити скло і фабрикати можуть зліпитися; а низька температура може спричинитися до раптового охолодження, що робить скло не міцним і надто крихким.

Отже тут потрібний великий досвід, щоб почати з 300—400° і довести до звичайної температури оточення поступовим її спадом.

Краще устаткована нафтова піч, що являє собою довгий коритарчик, що на його початку стоїть температура 300—400°, а в кінці сходить до звичайної. В середині коритарчика рухає дуже повільно транспортер, що проносить фабрикати з теплих країв у помірковані, поступово ці фабрикати охолоджуючи.

Ця піч, як бачимо цілком зручна й не вимагає від майстра великого досвіду, щоб вдало провадити охолодження скла.

Але на «гуті» ця піч ще не зовсім добре устаткована й у ній не можна «загартовувати» великого посуду, що довго тримає високу температуру й вимагає довшого, ніж рейс транспортним коритарчиком, часу для охолодження.

Тому то великий посуд охолоджується в дров'яних печах. Взагалі треба сказати, що «Червоній Гуті», найпотрібніша механізація.

Шкло знали виробляти ще єгиптяни. В колишній Росії шкляні заводи почали своє існування ще за першого Романа 1635 р.

Але засоби виробництва пройшли невелику еволюцію. Залишилося найгірше—це видування легеньми шкла. Не кажучи вже про малий ефект виробки, скажемо про цілковиту антигігієнічність цього засобу й те, що він вкрай виснажує людину. Тільки Радянська влада могла завести 6-годинний робочий день на шкляному виробництві й тільки Радянська влада може й мусить завести засіб, що його винайшли в минулі роки й удосконалили багато винахідників, це застосування, до видування шкла—рідкого повітря. Цей засіб, засіб Лінча, вже застосовують на багатьох заводах СРСР, але не мало й таких кустарних, як «Червона Гута» і треба, щоб їх не було. Це однодушна думка всіх робітників, що з ними мені довелося розмовляти.

Трохи краще працювати на пресувальному станкові, що дає пресований шкляний посуд не високого ґатунку, але загальні умовини праці коло печі надто зле впливають і на працю коло цього станка, що за 6 год. дає до 1500 шклянок.

Така тиша на заводі через величезну напруженість і увагу робітників. Кожний порух мусить бути розрахований, розрахований кожен подих.

Гомоніти ніколи, хоч декому є коли палити. Сконцентрованість тієї праці коло печі але впливає на умови роботи, бо крім загального координування руху, якого вимагає гаряче шкло на кінці рурки, треба координувати з іншими бригадами й робітниками своєї бригади.

Нашим раціоналізаторам варто подумати про організацію праці коло печі, щоб гарантувати достатню кількість простору, в якому робітник не буде змушений так напружено себе почувати.

Нестарий робітник з люлькою в зубах підходить до нас і ми починаємо сяку-таку розмову, за кілька хвилин до нас прилучається пожежник, що нудьгував коло будки, безнадійно чекаючи на пожежу; ми поволі гомонимо коло печі.

Робітник з люлькою має вже величезний трудовий стаж— 20 років, які тільки злегка положили зморшки коло очей.

— Ксли ж ви почали робити на заводі?

— З восьми років.

— Із шкляного виробництва почали?

— Атож, та ще й як почали! 12 годин як виробиш, то йдеш додому, тільки в очах кульки літають, як он ті!

Він кинув у бік печі, де ніби в штукарських руках, стрибало розпечене шкло.

А що як не так, розіб'еш що (я носив шклянки), то і штраф або й зовсім з заводу!

Мені трохи не вірилося все це, бо важко уявити собі нашого восьмилітнього школяра, який би 12 год. носив крижке шкло на рогачиках від печі до печі.

— Скажена робота й важка, скажу вам, та тепер це іграшка!

— Гарна іграшка, подуй цілий день!

— 6 годин не 14,—в унісон молодому подавальщикові відповідає люлька.

— Повірте, що нова людина і злякатися може;—розказують, як один панок все ходив, придивлявся, як простий людина живе, та вночі потрапив на гуту.

Ну і глянув здалека. А в панка ще опіум у голові був, то і згадав нечисту силу; кажуть, втікав добре!

Я слухав немудру анекдоту і думаю, що не багато панків тікало від пекла, де працювали робітники, по тій простій причині, що до цього пекла й не підходили. На це був пристойний штат наглядців і десятників, яких добре ще пам'ятає цей робітник.

— Колись майстер головний з техніком, мабуть випивши, засипку неправильно зробив, ну шкло і пішло «в кристал». Тоді вже видуеш директорову маму, а майстер кричить «дуй»!

— Куди?! зозла питаємо.

— Каже «дуй», а у нього нічого не виходить, то що ж поштрафували засипщиків та кочегарів на цьому й кінчилося. Дунуть би в ухо, та малі ми були, а старі боялися майстрів, як огню!

— Да, огонь діло сурйозне—обізвався пожежник, так що разів п'ять на день десь займається, стежить треба добре; завод дерев'яний, а вогню, хоч одбавляй, та пожеж не буває.

— Ще за моєї пам'яті була пожежа, та й то в неділю, як стояв завод, хлопці випить захотіли й залізли одрізати стаканчик. Почали підігрівати, та й не зчулися, як поміст коло печі зайнявся, а тоді вже пиши пропало, та ще й в неділю.

— Теж опіум!—кидає молодик коло нас і йде десь до ідальні.

А мій супутник веде мене до шліфувального цеху. Йому охота розповісти мені якнайбільше, і кожна деталь не минає його уваги.

— Оце камінь і пісок, коли їм додати води і примусити крутитися камінь, то вони зовсім не погано шліфують посуд.

За доказ подає мені шклянку, що вже здатна брати в себе бурштину, чаю чи ситра, і подзвати вам їх, зовсім не дряпаючи уст.

Але працювати й тут зовсім добре. Те ж низьке дерев'яне приміщення без стелі; малувато світла.

В Києві хемічна промисловість має посідати одно з перших місць, але на неї ще мало звернули уваги, тому то мабуть і «гута», ще продовжує старі, але зовсім не славні, виробничі традиції.

Дівчина, що йшла зі мною, пізнала мене й дружньо посміхається, шліфуючи пресовану шклянку. Я підходжу до її станка. Вона розмовляє, але працює ретельно і поспішаючи.

— Віро, пережену!

— Давай! а потім побачимо, — відповідає Віра, і пояснює.

— Ми з нею навипередки, вчора вона перегнала на 17 шклянок, а сьогодні я...

— Побачимо! — гукає конкурентка і ще нижче нахиляється над стаканом.

— Так що краще «місяць ліворуч», чи «мокра курка»? — сміюся я на прощання, нагадуючи кіносуперечку в трамваї.

— Все гарне! — гукає Віра і ставить готову шклянку на бік.

— Все гарне, кажу я на прощання, і переступаю до пакувального цеху, обережно ступаючи між ящиками з написами:

ОБЕРЕЖНО — ШКЛО

Одне тільки зле, що з чиеїсь вини продукція «гути» дуже поволі йде далі складів, хоч потреба в дешевому шклянному посуді велика, хоч би й на селі. Може деякі господарники зважають на наше «обережно» чи як?..

За ворітьми й далі зелено і заводи.

В мене всякі думки про хемічну промисловість, механізацію праці, змагання і згаданих господарників.

В очах ще миготять кульки розпеченого скла, але це вже на тлі каштанів з скверу й сталінських садків.

Ідея міста-саду, ідея пролетаріату, і вона в Києві найближча до реалізації.

Стоять водограями буйні дерева, а вище здіймаються димарі й нові споруди.

— Все гарне, — згадую Віру.

І я з нею майже згодний, забувши на хвилину немеханізоване примітивне виробництво, затримку продукції скла на складах, а лише пам'ятаючи заповзяття молодих робітників, молодій кляси, що інколи з старими виробничими засобами доганяє й переганяє капіталістичний світ.

— Скоро вже не дутимемо, хай машина подме, — казав робітник з люлькою, в неї духу більше, ніж у нас!

І як у відповідь і ствердження цих слів, на Сталінці загули буйні гудки перерву на обід.

— В машині духу більше...

Отже:

ДАВАЙ МАШИНУ!

К р е с

На далекій робітничій околиці, Сталінці чи Жовтнівці, інколи вечорами електрика ледве блимала, непевно освітлюючи чи то кімнату вишивця, чи робітничу квартиру.

Батько відкладав газету або «Огонька» вбік:

— Що з цим світлом, і поки воно дратувати буде?

— Вольтаж малий,— авторитетно заявляв син радіоаматор, блукаючи в анархічно-неорганізованих етерових хвилях дротами примітивної антени.

З цим погоджувався й батько і обидва повторювали:

— Вольтаж малий!

А поруч поставала потреба збільшувати напруження не тільки лампочок, а й підвищити вольтаж днів і будівництва.

Виникла думка будувати в Києві гідроелектростанцію на р. Десенці, що мала давати Києву енергії на 6¹/₂ тис. кіловат. Ідея використання енергії води для електрифікації, ідея, «білого вугілля» надто приваблива й смілива, щоб не захопити думок київської громадськості.

Та коли ближче і детальніше почали проробляти це питання, то виявилися певні труднощі й хиби в ескізному проекті Десенської гідроелектростанції; найголовніша хиба— мала потужність цієї проектованої станції.

Київ відбудовуючись потребує все більше й більше електричної енергії.

Дореволюційний ЦЕС капітулював перед вимогами оновленого міста і посилав надто мало електрики, особливо в робітничі околиці.

Для цього ЦЕС мав теж надто дореволюційний вольтаж, коли орієнтувався на дворянські квартири в Липках.

Проекта гідроелектростанції РПО відхилила, запропонували подати шкіцевого проекта Паробуду 1925 р. Коли Окркомгосп подав цього проекта, РІО його ухвалила і будівні роботи розпочав, швидко організувавшись, «Київ-ельбуд».

Центральна електрична рада розглянула проекта, Голово-електро затвердили головний параметр: тиск, потужність, тощо.

За головного інженера було призначено інженера Доманського й 4. квітня 1926 р. почалися безпосередні будівні роботи.

Це коротенький переказ, як кажуть, ембріонального розвитку тієї споруди, що на неї часто задивляються кияни з Володимирського горбка, Пролетарського саду, Куренівки; тієї будівлі, що своєю архітектурою доповнює зародок нового міста поміж спорудами минулих років, разом з четвертою фабрикою взуття, деякими житловими будинками, майбутнім вокзалом і т. ін., і аж ніяк не можна до них додати нові віком будинки лісоінженерного факультету КСГІ і дім учених на Пушкінській.

Традиції брами Заборовського не так швидко здають свої позиції й намагаються бути навіть функціональними.

КРЕС стоїть на півострові, що його утворює піскова коса, відрізаний від Петрівки другим затоном.

Я сиджу на східцях, що спадають аж до води й чекаю човна, щоб переправитися на той бік.

Це вантажна гавань і баржі з дровами тут не випадкові гості. На одній з них хлопці сушать поправши сорочки і співають довгих поліських пісень.

В них ще помітні далекі слов'янські мотиви — з річкою Дунаєм й іншими атрибутами давньої романтики.

Подай перевозу,
та подай перевозу,
я й перевезуся.

Перезову довго немає. Човен хлопчеться десь з того боку попід бетоновими корпусами станції.

На березі сидить дівчинка, що всім розповідає, як позавчора у затоці втопився хлопець і його не витягли.

Практиканти боязко поглядають на сякий-такий човник, який під'їздить до берега, щоб подібно Хароновому, забрати наші душі, або, як казав практикант, «наші туші» у своє володіння, аж до того піскового берега.

На свою Україну,
та на свою країну
хоч раз подивлюся.

Співають поліщуки на дров'яній баржі, а я сідаю за весла, щоб силою своїх далеких від спортсменських біцепсів, дігнати на той бік харонівський човен з п'ятьма грішними практиканськими душами з КЕТ'у.

В гавані стоїть «Могучий», «Чубар» й інші пароплави. Повіяв легкий вітрець, що нагадав морський бриз і я увив соняшну солону Одесу і море.

Романтичне море!

Дніпрові луки тільки трошки не море, а Одеса тільки трошки не Київ. Таке твердження допомагає мені мирити гарячу любов до Одеси з київським «патріотизмом».

Гавань другого затону значно поглибили, коли будували КРЕС. В цьому будівництві сміливий проект архітектора Кобелева цілком перекинув біблійську істину про те, що не можна будувати на піску дому. КРЕС стоїть на піску, та ще переважно недавно насипаному, бо коса, що на ній стоїть станція, свого часу заливалася весняною водою.

Щоб збудувати будинок на піску, довелося забивати в пісок на 6 метрів залізобетоніві палі, аж до підґрунтової води, класти на ці палі спеціальні подушки.

Я перевозжуся, щоб глянути не на країну, а на малесенький клаптик робочої республіки, на електричне серце старого й оновленого міста, на те серце, що проклали до нього свої артерії кабелі десь під землею.

Інколи ці артерії з величезним напруженням електричної крові в 11 тис. вольт виходять на поверхню в трансформатори, щоб там знизили свою снагу і збільшили термін її діяльності.

Невеличка легка споруда на Кирилівській вулиці — одно з таких місць, де поставлені трансформатори КРЕС'у.

Віддалік станція гуде романтичним гудом телеграфних стовпів під зимовим вітром у степах.

Якщо ви їхали засипані снігом з «округи» в «район» стовбовим шляхом, коли гуляв холодний вітер над ним, то ви

добре знаєте цей трошки незвичний далекий гуд, якраз «далеский» без усякого прикрашування.

Берег, від якого я відштовхнув човна, залишився десь мабуть далеченько з поліськими співами й безліччю дров, я це бачив і почував через власні м'язи, що до кінця добре відчули вагу практиканських душ і власного сухого тіла.

Як і в кожному порядному творі, дно човна врізалось в береговий пісок і безпорадно застигло на ньому, звільняючись від живої ваги. На ньому остався лише Харонів нацадок керманіч, що чекав на випадкових пасажирів з КРЕС'у.

Зразу на березі я побачив, що «Харон» це спорадичний перевізчик, коли не працюють дві кресівські моторки, які перевозять через затон, а також сюди в певний час приходять автобус через дамбу сухопуттю.

Вражіння від споглядання в далекому пляні монументальної світлосірої споруди ще підсилюється, коли дивишся близько, вільно читаючи літери над корпусами:

КРЕС ІМ. СТАЛІНА

Оригінальність побудови має свою строгу функціональність і продиктована нею. Полягає вона найголовніше у нормальному положенні паровичні, — корпусу, де розташувалися казани й резолютори до інших корпусів. Ця перпендикулярність корпусу паровичні гарантує достатність, навіть надмірність, світла, хоч коштує дорожче.

Але економія держави, що будує соціалізм, мириться з цими витратами, бо справа йде про неалегоричне світло і конкретні умовини праці для конкретних робітників.

Перед будуванням станції за кордон були відряджені інженери, — Доманський, Швіцов та Олексієв, що відвідали головні електровні Англії, Франції та Німеччини, щоб будувати КРЕС на новіших досягненнях європейської техніки електробудівництва.

Десь там у Німеччині в Бадені на машинобудівельному заводі Бровн-Бовері і К° замовили турбогенератора на 11.300 кіловат, що зараз працює в світлій залі.

Цей німецький завод виготовлює грандіозного турбогенератора на 160 тисяч кіловат, цебто приблизно вдвічі більше за потужність нашого Волховбуду. Це рекорд капіталістичної техніки. Але ми взяли найбільший у світі рекорд: почали виконувати соціалістичний плян та і Дніпрельстан скоро задрижить на 360.000 кіловат.

Мабуть незабаром і той рекорд, коли за ручку величезної баденської турбіни візьметься рука інженера пролетарської держави.

Людам, що захоплюються західними рекордами, на КРЕС'і можна продемонструвати цікаві дані, ті дані, які з'ясовують причини, що затримали будівництво станції щось на 15 місяців: — французькі фірми запізнилися виконати замовлення на 18 місяців, а наш трест «Держпромкольборметал» виконав замовлення на два тижні раніше.

Інтересно, що скажуть скептики, що споглядають з Анатоль-Франсівською усмішкою процеси ударництва й соцзмагання в нашій промисловості?!

Взагалі, інженерний персонал і керівник станції не задоволені з французьких фірм. Французи надто легковажно поставилися до замовлень.

Спочатку будівництва станції всі замовлення були надіслані до німецьких фірм за рахунок відомого трьохсотмільйонного кредиту, але згодом треба було перенести замовлення до Франції. Вже навіть така зміна не могла не відбитися на хронології пляну будування.

В конторі дзвонить телефон і дуже мало співробітників. Хтось договорується з секретарем про екскурсію, а я вже готую бльокнота і закамарки в моїй голові, що мусять сьогодні зібрати відомості про це електричне серце, збагнути цей стрункий шклянобетонний організм, що біля нього розправив величезні червоні крила літака — мережево, портальний кран.

Починаю говорити з одним із творців КРЕС'у інженером Швіцовим, фахівцем по парових турбінах. Приємно вражає добра українська мова, що її на жаль не довелося чути з вуст практикантів і молодших фахівців.

Від нього я довідуся, що вся станція з підстанціями і мережею коштує 9.131 тисячу крб., — це на один кіловат енергії припадає щось коло 372 крб.

Німецька турбіна дає 11.300 кіловат, а та, що монтується зараз — Ленінградського металевого заводу — буде десь з липня давати 10.000 кіловат, що разом дасть 21.300 кіловат енергії для Києва.

Це щось коло 27.000 кінських сил. Кожен, хто бачив коли-небудь мотора, особливо нафтового, сил на 10, той може уявити потужність КРЕС'у наочно.

В усій станції помітна загальна недобудованість, що на її тлі ще більше підкреслюється висока досконалість устаткування.

Станцію лише недавно урочисто відкрили, виконавши всі роботи на 86 %.

Треба ще закріпити береги напівштучного мису, що в нього плещуться Дніпрові хвилі, протекаючи соняшними луками.

Сонце ніби радіючи з таких великих шкляних корпусів, проходило їх наскрізь і мчало далі до гарячого горянського міста.

Потрібно багато й багато роботи. щодо електрифікації Києва, особливо електрифікації київської промисловости, бо Київ мусить стати за індустріяльну базу Правобережжя, залишивши своє крамарське минуле десь позаду разом з манастирськими кублами і февдальними традиціями.

Київське електропідприємство було засновано ще року 1893, що мало лише одну станцію змінного струму — теперішню підтоптану ЦЕС.

Але то нічого, що машини ЦЕС'у спрацьовані і старої конструкції. Робітничий ентузіазм примусив його дати за квітень 1930 р. 5.740.770 кіловат годин. Підтримуючи свого ще молодого товариша КРЕС — робітники ЦЕС'у ударними темпами відремонтували трансформатори, що їх було пошкоджено під час аварії на КРЕС'і.

Коли я дістав такі відомості про напруження ЦЕС'івського робочого колективу, яке перевищувало невисокий вольтаж станції, героїзм за спрацьованих і старих машин, то мені

пригадалися обірвані загони червоногвардійців, що в 20. році гнали на всі шістнадцять сторін різноплемінне добре озброєне інтервенське військо в англійських і французьких шинелях і з американськими вінчестерами.

І прогнали. З неозорних степів Сибіру й казкових кримських гір, з екзотики Владивостоку і ланів України.

Велз вважав Леніна фанатиком клясової боротьби, але «фанатизм» був практичного, величезного напруження, революційною волею пролетаріяту й шановний романіст мабуть забув свої міркування про фанатизм.

А може й тепер кому здається за фанатичне гасло «Догнати й випередити», то найкраща йому порада: відійти й не заважати з боку.

Значним кроком на шляху «наздогнати» є технічне устаткування станції.

Все виробництво можна схематично поділити на три частини: паровичня, машинний відділ і електровня.

Паровичня досить нової конструкції. Тут не побачите кочегарів, що змушені працювати за неможливо-високої температури, годуючи ненажерливі пащеки котлів. Опалювання котлів переводиться вугільним порохом, а не безпосередньо вугіллям.

Десять прямо з Донбасу підвозиться залізницею вугілля марки «Т» і скидається кагат довжиною щось з одну десятю кілометра.

Портальний кран подає вугілля до горизонтального транспортеру, який несе це вугілля до дробилки, яка з гуркотом розбиває брили вугілля до розмірів дрібної картоплі. Цей уже дрібний вугіль підхоплюють ківші елеватора й тягнуть на гору до бункерної галерії, що на самій горі паровичні. Там уже биндовий транспортер розносить вугілля.

Бункерів усього вісім і вони нагадують величезні коші з млинів.

З бункерів вугілля силою власної ваги й потрапляє в резюлатори що грандіозними потворами стоять на нижчому поверсі, облутавшись незрозумілою системою труб і співаючи могутнім гуком.

В резольюторах грудочки вугілля під впливом різних вальців і барабанів з кулаками, перетворюється на дрібний порошок.

До резольюторів з великим тиском вривається гаряче повітря, що нагрілося десь у казанах до 200° — і, просушивши вогкуватий вугляний порошок, несе його по трубах до казанів, щоб він згорів у спеціальних форсунках.

Казани мають не поганий апетит. Вони споживають 300 тонн вугілля на добу, цебто щось з 20 повно навантажених вагонів.

Резольютори пережовують цю харч, щоб розчинивши ніби слиною, гарячим повітрям, подати у величезні казани.

Люди одбрі! Не уявляйте, що казан це казан!

Коли ви крім чумацького казанка ще бачили казан паровика, та вчили про Папенів казан у підручникові «фізики» Цінгера, то ви не збагнете, що чотири казани на КРЕС'ї, це чотири величезні споруди-вежі висотою на чотири, а то й п'ять поверхів.

Коло них немає кочегарів, цих, буквально, вогнепоклонників двадцятого сторіччя.

Коло них сидить кілька робітників, що стежать за форсунками й роботою спеціальних апаратів.

Стежити за тисненням, перегрівом пару тощо, людям не довіряють. Ці функції значно ідеальніше виконують автомати, що пристосувалися навколо монументальних стін казанів системи Стерлінга з 3.000 кв. метрів поверхні нагріву.

Щоб споживати вугляний порошок, казанам треба нагріти вугляні форсунки, які нагріваються перед цим нафтовими форсунками.

Парові двигуни поволі капітулюють перед своїми щасливими конкурентами, двигунами внутрішнього згорання. Та вугілля не так легко здає свої позиції, і опалювання казанів вугляним порошком дало привід до праць коло винаходів двигунів унутрішнього згорання з вугіллям. Але тут постають серйозні труднощі. Циліндер може дуже засмічуватися продуктами згорання, бо вугілля дає значно більше, ніж рідке паливо, цих продуктів.

Продукт згорання порошу вугілля, дрібний попіл, що з різних «димососів» виходить у канави, які цілою системою оточили паровичню.

В цих канавах постійно циркулює вода, виносячи за межі станції попіл.

— Оце так казаночок! — гукає хтось з невеличкої екскурсії.

— Хоч куліш вари!

— А мені, що ви не кажіть, то це не казан! — заперечував якийсь Хома невірний, подібний до згадуваного вже в літературі невіри, що побачивши в звіринці жирафу, гукнув: «Цього не може бути!»

— Але може бути все.

Може трапитися, що оспівані не менше за соловейків і «карі очі» димарі, стануть зовсім не потрібні.

Ось на КРЕС'і, не зважаючи на велике спалювання вугілля немає жадного високого димаря. Чотири невеличких жваво курять у травневе білясте небо.

Найголовніше призначення високих димарів це давати високу тягу, щоб подавати досагню кількість для горіння по-втря й витягати дим й інші продукти горіння.

Для цього коло кресівських казанів стоїть по два вентилятори-димососи, кожен в 30 сил, що забирають дим і виносять його геть.

Ось уже й без димарів, хоч правда ще з димом. Тиснення в казанах доходить до 30 атмосфер. Пара з казанів трубами йде до серця станції, до парової турбіни, щоб закрити її з силою 3.000 оборотів за хвилину.

Я пригадую, як на одній цукроварні на Сумщині я дивився на шість парових машин з величезними маховиками. Кожен такий паровик мав 100 кінських сил потужности! Всього.

Зараз я в чистенькій і світлій залі дивлюся на середніх розмірів заброньовану машину, що дає 11.300 кіловат, цебто щось з 14.000 кінських сил!

Вона йде майже зовсім нечутно. Там десь у середині з величезною силою вискакує з «соплів» пара, щоб енергію тиску перетворити на механічну енергію.

Тут же разом і генератор, який вже дає електричну енергію.

Він невеличкого розміру і просто диву даєшся такій величезній сконденсованості сили в такому малому апараті.

Мій керівник, ще молодий практикант, щось говорить про тип турбіни, що вона «активно-деактивна», а я вслухаюся в шелест і легенький її спів: дивлюся на двох механіків, що сидючи за столом кервують цією величезною машиною.

2 чоловіки — й 11 тисяч кіловат!

Та всю станцію обслуговує лише 283 чолов. разом з інженерним персоналом.

Конкретно розумієш ідею визволеної праці, де машина стає за раба людей, а не навпаки, як в капіталістичному виробництві, організованому за останнім словом раціоналізаторської техніки і «високої» науки.

Жалюгідні здаються змагання Форда з Сітроеном, коли бачиш мету їхнього змагання. Є змагання і змагання. Робітники ЦЕС'у, що перевищили пляна на 26%, добре розуміють цю різницю.

Скоро гадаю, зрозуміють це й робітники Форда, коли почнуть змагатися з сітроеновськими в одному лише пункті: хто скоріше скине господаря й візьме організацію праці й держави в свої руки.

Мені показують найновіше сполучення труб, де конус накладається на конус і потім зварюється. Показують монтаж довгої турбіни, що її виготовував Ленінградський машинобудівельний завод.

Вона скоро загуде поруч з своєю німецькою товаришкою, відстаючи від неї лише на 1300 кіловат.

Казани споживають лише дистильовану воду, що циркулює по великих трубах.

Вода зберігається в 2 баках, що з них кожний вміщує по 50 куб. метрів дистильованої води.

Недобудованість станції ще позначається на поганому встаткуванні щодо умов праці.

Прекрасна будівля, світла і простора, але хисткі східці, не ізольовані труби економайзерів, що до них іде гаряче повітря — це негативні ще моменти на станції, але ще ж 16% робіт не виконано.

Кладуть кафельну підлогу, в корпусі електровні працює ліфт, асфальтують ґрунт навколо станції.

На терені станції ще існує будівельний комітет та мабуть він ще й існуватиме довго, бо скоро розпочинаються праці щодо будування станції другої черги потужністю в 24.000 кіловат.

Для Києва це надто потрібно. Бо певна нестача електричної енергії відбувається на всьому господарчому житті міста.

Вже об'єднані всі електропідприємства Києва в одну одиницю «Київ-ток», що буде регулювати процес електрифікації міста.

Будуть електрифіковані майже всі робітничі околиці. ЦЕС мабуть буде зліквідовано. Його героїчне минуле трансформується в електричну енергію станції другої черги.

«Соціалізм — радянська влада плюс електрифікація». Вже згадуваний Велз теж кепкував свого часу з цього гасла, побачивши рівнини нашого Союзу.

Але скепсис терпить поразки і конкретне число кіловат збільшується.

Коли на кожних десять громадян Союзу припадає хоч один кіловат електричної енергії, можна сміливо сказати, що вже...

Радянську Владу ми здобули трохи раніше, дивуючи чи дратуючи всіх скептиків чи утопістів до Велза включно.

Бадьоро розмовляють практиканти-кетівці:

— Катю, не торкайся.

— Овва, страшно дуже!

І Катя весело дивиться в баньки на змальованого на трансформаторові черепа.

Вона сьогодні встала щось коло шостої години, коли до неї постукали Абрам і Тимко, щоб іти на сім год. на практику до КРЕС'у.

В неї трохи задумливе й веселе обличчя і, слово честі, вона через рік буде електроінженером, хоч зараз вона просто Катя і соромиться своїх трохи старих панчих.

Черговий інженер на електрощиті т. Н е м е ш к о відкриває «дамам» ліфта, щоб спуститися вниз до трансформаторів.

Ліфт легенько здригнув і поплив униз. Хлопці сходами біжать теж униз, щоб випередити ліфта.

Переднім це щастить, а задній мене розпитує про літературні угруповання і «Нову Генерацію» зокрема, довідавшись про мої літературні переконання.

Ми вийшли на плаский дах станції. Праворуч блищало весняне місто, ліворуч луки й далі голубіли дарницькі ліси великої Дніпрової долини, а просто послався Дніпро. Вигинаючись, розгалужуючись він тремтів під зливами сонця, брав ці зливи на свою мінливу поверхню й ніс степами молодій Республіки, повз Кремінчук, Дніпропетрівське, через бентежність порогів, десь до південного Солоного моря.

По древньому шляху «з варяг у греки» ідуть пароплави. навантажені лісом і пасажирами, виростають нові фабрики й заводи, стають електростанції.

А там, десь за романтичним Кічкасом встає дивовижний електричний велетень «Дніпрельстан».

Про все це ми говорили, може звичайнішими, а проте все ж патетичними словами, бо все було патосом гарячих споруд і молодого будівництва.

— Це б найкраща з поем! — гукнув мій співбесідник-практикант.

Катя очевидно не погоджувалася, бо вона крім своєї жіночої природи ще була лірик, про що я довідався з окремих слів.

— А ви найкращі майбутні поети, — відповідав я йому в унісон, — ви будете робити поезію й перемоги молодій кляси. Ви пустите електрику в клуні і заводи!

— Ви ж через рік інженери, і станете десь коло електрощита, як ось ваш товариш, що закінчив минулого року ваш ВИШ, т. Н е м е ш к о.

Товариш Н е м е ш к о молодий інженер забирає мене, щоб увести в таємниці третього відділу станції, — таємниці електровні.

Практиканти розбрелися по залі, розглядаючи апаратуру, що розташувалася по мармурових стінках і щитах.

Щит управління станцією — це мозок КРЕС'у, коли турбіни його серце гаряче й могутнє.

Щит це зала з мармуровими стінками, столами. де розташована головна апаратура: вольтметри, амперметри та інші надто складні «метри».

На столі невеличка ручка з написом «зупинити». Варто повернути її, як уся станція стане.

Автомати записують напруження й витрату енергії. Лямпочки сигналізують червоними вогничками про роботу того чи іншого апарату. Виходять кнопки рубильників високого напруження, що тушать жар своєї іскри в олії, в якій вони весь час перебувають.

Тут же інтересний ексцентричний циферблят, на якому одна проти одної ходять дві стрілки — червона й чорна.

Чорна міцно стоїть майже нерухомо, в той час, як червона здригується, тремтить, а проте теж стоїть майже точно проти чорної стрілки.

Мене зацікавила така нервова напруженість червоної стрілки і впевненість чорної. Виявилось, що то апарат, який показує погодженість роботи ЦЕСУ'у й КРЕС'у. Червона належала ЦЕС'ові.

Там, десь за її дрижанням відчувалося напруженість робітників, що вперто тримаються, змагаючись, поки буде збудована електростанція другої черги.

Вся апаратура щита автоматична. Автомати записують потік електричного струму. Вони стежать, щоб не змінювалося напруження. Тільки десь якась машина перестала працювати як слід, — автомат виключає її й сигналізує лампочкою черговому інженерові.

Сюди до щита сходяться кінці всіх нервів станції, щоб інформувати про життя цілого електричного організму.

Дивне вражіння справляє цілий корпус, розподільник струму високого напруження. Химерні машини, переплутані кабелі розмістилися по каютах і весь корпус працює без жадної людини.

Відбуваються складні процеси. Трансформветься й розподіляється струм і тільки одна людина з щита управління станцією керує всім цим.

283 чоловіка персоналу і 21.300 кіловат електричної енергії!

Щось з 10% енергії йде на обслуговування самої станції.

Для механічного застосування електрики вольтаж (напруження струму) знижують у трансформаторах до 2.200 вольт, а для освітлення станції до 220 вольт.

Трансформатори стоять чорними призмами з рівчакуватими стінами, сповнені масла і трошки тепленькі від тепла, що виходить під час трансформування струму.

Коли трапиться наварія, то станція має запас енергії в акумуляторних батареях, це так би мовити запасний фонд станції.

Перед КРЕС'ом стоїть важливе завдання, ще знизити ціну електричної енергії.

Зараз вартість однієї кВт-години киянам виходить щось з 8 коп.

Перспективний плян КРЕС'у передбачає знизити вартість кВт-години до 5 коп.

Вийде солідна цифра, як що взяти до уваги те, що Київ споживає на рік 60 м.льйонів кВт-годин.

Крес закінчений уже в період великих робіт — 1930 р.

Плян цих робіт передбачає, що станція має бути районною й електрифікувати такі місцевості Київщини: Броварі, Вигурівщину, Троещину, Бучу, Гостомель.

Передбачається, що електричне сполучення, що ним потече електрична кров, десь через соснові ліси до Броварів, — буде використано для дачного електричного сполучення.

Десь у лісовому Гостомелі на КРЕС'івську електрику чекає шкляний завод Порцелянтресту, а в Бучі — цегельня Київсілікатресту.

Товариства лозоплетіння чекають на механізацію свого немудрого виробництва і скоро с.с. Троещина і Вигурівщина одержать електричну снагу з-над Дніпра.

— Хоч убийся з січкарями, — хвалився Макар Нетребко, голова молочарського т-ва.

— Поки покрутить руками один хазяїн, то другий уже соломку цілу підмощує й годує. Коней немає, а січкарень тільки дві...

І тов. Нетребко замислювався. Я знав, що він думає про

електрифікацію не тільки січкарень, а й сепараторів і коров'ячих хлівів.

Села навколо Києва треба електрифікувати. Про це я говорю практикантам КЕТ'і й вони зі мною погоджуються. Вони гаряче хапаються за цю тему й ми жваво розмовляємо.

Згадуємо всі енергетичні ресурси Київщини, на жаль їх дуже мало. За останній час збудували лише одну невеличку гідроелектростанцію на 30 сил в м. Макарові.

Більшість тількищо збудованих, або дизельні або паромашинні.

Переяслав має в 100 кінських сил дизельну. Є у Ржищеві на 75 сил, а то все будуються чи проектується.

В практикантів багато вогню й молодощів. Принаймні я так гадав, дивлячись на них і весняні київські далі.

Я гадав, що з кожної Баришівської торфяної льокомотивної станції вони зроблять не тільки поему, а й конкретну кількість кінських сил, що поженуть електрику на Березань, Баришівку і ще до околиць сія. Закрутять каміння двох млинів, колеса шести шкірзаводів, багато олійниць, січкарень і молотарок.

А далі в п'ятиріччі йдуть і будуються зусиллями молоді кляси, молодих ентузіястів такі ж центри в черноземному Баришполі, цукровому Кагарликові, поліському Хабному, колись баришницькому й бандитському Трипіллі, Літках і т. д.

— Це лише Київщина, а КЕТ обслуговує всю Україну!

Практиканти знають це й без мене, проте ми зворушені дивимося через Дніпро з незакріпленого ще берега станції, туди, де сонце гонить трави і дзвенить дротами трамвайних колій і телеграфу.

Ми підходимо до води.

«Харонів» човник десь заблукався в гавані поміж лайбами і вантажними пароплавами.

Стоять коло Дніпра два кресівських моторних човня, чекаючи на пасажирів.

Практиканти обговорюють чергову лекцію інженера на КРЕС'і про аварії на електропідприємствах.

— У Борі з аваріями справді трапилася аварія, забув все, що цілу зиму вчив!

— Та нічого не забув, а не зразу мириться те що вчив з тим, що побачив.

— А я завтра все знатиму, роздивився!

Кується нова зміна, розв'язується проблема пролетарських кадрів, щільно пов'язуючись з соціалістичним будівництвом з п'ятирічкою.

Плян великих робіт висуває кадри нових героїв, що беруть Перекоп за Перекопом у наших труднощах, у нашому змаганні.

Розмови на «електричні» теми не минулися без того, щоб не згадали електрифікованої «до зубів» Америки.

— В Америці так... В Америці найкраще мабуть електрифіковані квартири. А їхні електроустановки! — З захопленням говорить Боря. Він любить техніку й її переможний хід, забуваючи очевидно за деякий важливий зміст її.

Та хтось згадав катування, і ґрати у в'язницях, що по них іде струм високого напруження.

Тінню промайнули імена Сакко і Ванцеті й Боря, знякочивши, замовк і щось вперто думав, дивлячись на примітивний мотор на човні.

А човен здригнувся, застукотів мотор і ми відпливли від берегів резиденції станції, щоб пристати з того боку, де місто вивантажувало ліс і дрова, розкидавши над берегом склади й тартаки.

Гомінливі й разом задумливі надбережні вулиці побігли десь до старої Київської гори, де ще маячили, вимираючи силуети споруд февдального міста.

Ліворуч залишилося чавунне мережево і дзвінки арки нового мосту.

Станція гула віддалі, як телеграфний дріт у степу, коли гуляє хуртовина й заліплює снігом очі.

Ви йдете до «району» з «округи», змерзлі. Вечір сніговий і безпритульний.

Але блимнуло електричне світло лихтарика на вулиці. Десь від млина стукнув дизель, а на площі гула щогла антени.

Це село!

Сьогодні, тепер!

«Наздогнати й випередити», здається фанатичним тим, хто стоїть осторонь, чи живе утопіями, як старенький англієць Велз.

Човен під'їздить до берега. Хлопці вже не гукають довгою флегматичною піснею «Подай перевозу», а вивантажують дрова, гукаючи міцно й енергійно.

— Раз!..

— Ну ще раз!

— Подай!..

Трамвай проскочив між будинками й пішов на гору.

«Крес» ще гула однією турбіною. Скоро загуде друга, третя...

А там?..

Раз! ну ще раз! По-да-ай!

Четверта, імени десятиріччя комсомолу

Куренівка — складний комплекс явищ, людей, вулиць і редьки та щавлю.

Сюди можна було колись долучити Куренівський знаменитий ярмарок і Броварню Бродського.

Ще можна додати, що Куренівка розташувалася коло великої магістралі дачного трамваю в Пушу-Водицю.

Але час неблаганний і змінює не тільки таблички з названих улиць, а й загальну географію.

— Да... — говорив дідок з Пущі, де в нього ще збереглася дача.

— Да, воно звичайно не плохо, що там ось дома будують, тому що воно культура й інше, ось одного не розумію: хто в тих хатках житиме?

— Нічого, діду, на ваш вік хаток і непманів вам на дачу вистачить!

Та дідка це не заспокоювало, бо він добре знав, що на його вік вистачить Окркомгоспу і фінінспектора.

Проте такі розмови не часто точаться в трамваю по дванадцятій колії. Більше мова про огірки, салату, городницьку артіль, і Дугласа Фербенкса.

Та вернемося до географії, що так, як у відомому прислів'ї, переплуталася з історією.

Де міські високі будинки поступаються місцем перед міщанськими флігельками і халупками околиць, де між верховіть берестків і лип стирчать бані старенної Кирилівської церкви, де недбало розпістерся примітивний Петрівка-Вокзал вантажний, розкидавши лите залізо та рейки складів Металпрому, там трамвайний парк імени Красіна, просторими гаражами приймає стомлені трамваї—десь коло першої години ночі.

Ще до цього вже стягуються рейками світляні призми трамів.

Не доїхавши до воріт парку, вони чистять свої колектори й тоді аж під'їздять до двору зі здивованим оком електричного годинника, який щохвилини здригається однією стрілкою, відсилаючи клапті-часи в минуле.

Наввтра ранком трамваї заклопотано побіжать у всі кінці міста й околиць, збираючи пасажирів, розвозячи, звозячи їх до воріт фабрик та заводів, крамниць, шкіл, установ.

Викидають на зломах вулиць і майданах, на галасливих базарах, де можна поблукати чи похапливо купити що потрібне на те, щоб зашумів у закутку голубим смородом зеленкуватий примус.

Десь коло одинадцятої-дванадцятої ночі, не доїжджаючи Петропавлівської площі, вагоновод зупиняє трамвай—починає настирливо й методично дзвонити в порожнечу сірої соші й байдужість майдану.

На маленьких пагорках і в поросі цього майдану ще недавніми роками вертілися каруселі, тріщало насіння на зубах, розпудрених Куренівських городниць.

Цигани з-під Василькова і Білої Церкви били по руках руками і по конячих стегнах батогами, то гаряче, то байдуже щось доводячи.

Тоді ще майдан гув випитим під ятками пивом і безнадійною розпучкою охриплої катеринки.

Папуга витягав щастя, а черговий «гастральор» гроші з кишень патріярхальних городників.

Ці статечні патріярхи в головному схожі були на згаданих гастролерів, відрізняючись від них лише тим, що витягали гроші не з кишень, а з порепаних батрацьких рук, з дівчачої селянської темряви і злиднів околишніх сіл: Петрівець, Валок, Лютежу, та ще й далі до Димеру й Чорнобильщини

Але це колись, хоч і недавно.

Батрацький страйк, стійкість Робітземлісу перемогли Куренівських патріярхів, відібравши дурничку в гастролерів обох категорій.

Вагоновод продовжує дзвонити в майдан, на якому, трохи далі відсунувшись до Дніпра й молодих луків Почайної, горить, просвічуючись навскіс буйними вогнями, величезна,

серед пустки хаток і завулків, бетоново-шкляна призма, горить своїми чотирма поверхами.

В бетонових рямцях починають метушитися мініатюрні силуети людей; до дзенькоту траму прилучається цокіт і шум кроків сошею і, разом з пахом хромової шкіри і шпигинару, до трамваю вскакує веселий, сердитий людський гомін; дотепи, роздратовані репліки, стримані розмови, анекдоти і сміх.

Кінчилася зміна.

Вагоновод, переставши дзвонити, не поспішає їхати, вкрай навантажуючи вагона. Зрештою останній дзвоник, нервово стрепенувся шнурок сигналу, теж робиться і з трамваем і вагон майже не зупиняючись, котить до Червоної площі, щоб скоріше повернутися до парку і спочивати в затишних і світлих гаражах, почистивши на ходу колектори, поки люди десь унизу під колесами будуть терпугами і молотками лоскотати колеса й осі, обмазуючи м'яким маслом.

Ранком уже інші люди пустять їх знову по рейках на заклики гудків і сонця, бігати по вулицях і пагорках старого міста й молодих передмість.

Звозити, розвозити, підвозити, дзвонити, зупинятися, рухати безперестану, аж поки байдуже око годинника поставить під маленьким кутом стрілки, що старанно відряджали клапті дня в минуле, десь коло години ночі.

Тоді не розбереш, хто повертається порожнім пішоходом, і звідкіля повертається. Може з чергової зміни, а може з радісного побачення десь на східцях, де міцно думалося й мовчалося. Чи то стомлений коло варстату, чи закоханий, який щойно перебирав пальці своєї коханки, міряють асфальт і цокотять підборами.

Поволі згасають поверхи бетонової призми, світяться кілька лихтарів і рямок вікон.

Може архітектура будівлі фабрики взуття й має певні хиби.

Перед нею не зупиниться естет, закоханий у химерні фронтони і мезонінчики між липами й не дивитиметься на неї так, як зблизований турист на «Золоті ворота».

Хоч звичайно куренівська тьотя мені не авторитет, проте я цілком їй співчував, коли вона, дивлячись у вікно трамваю, сказала:

— Я б хотіла там працювати!

Може вона згадала свої довгі марудні роки коло плити з малими дітьми і п'яним чоловіком. Може вона уявила світлу і радісну працю, де багато, дуже багато вікон і людей.

Може вона уявила...

Але може вона нічого не уявляла, а просто її малий Міша чи Лідка, що ходять у 14. трудову школу, розповідали дитячі вражіння з екскурсії на фабрику взуття.

Розповідали про незрозумілі машини і світлі сходи, що їх видно навіть з надвору й як висновок заявили категорично і безапеляційно, що вони конче будуть у фабзаучі, як трамвайщикова Маня й конче будуть шити черевики.

Фабрика працює всього лише другий квартал, але на сьогодні вже майже вирівняла свою виробничу лінію і працює нормально.

Найважче було набрати потрібний штат кваліфікованих робітників, особливо таких, щоб могли працювати за досить високої механізації праці.

Працюють робітники, які переважно перекваліфіковувалися з різних фахів.

Не дивно, що між заготівницями і швачками можна надібати колишніх балерин, які замість топтання підшов на паркетах, замість невдалого танку з псуванням взуття — шують це взуття, що очевидно топтатиме асфальти і брук міста та курні стежки сіл та передмість.

На фабриці працює безпосередньо на виробництві 1619 робітників. Разом з службовцями та іншим допоміжним персоналом це складає круглу цифру в 2000 чоловіка.

Працюють лише на дві зміни, перейшовши теж лише на п'ятиденку.

Зосени 1930 року переходить фабрика на безперервний тиждень.

На цьому зосереджена увага робітників і керівників виробництва, бо великі перерви у виробництві надто не раціональні,

особливо в такому механізованому виробництві, як четверта фабрика і за певної нестачі доброго взуття, що на неї інколи жаліється споживач.

Також перехід на безперервне виробництво дасть роботу багатьом безробітним.

Найбільше вражає на фабриці, — це світло і механізація.

Світла дуже багато. Не відчуваєш нудоти приміщення. Це обмежене слово здається за безглузде. Почуваєш себе не серед стін, а серед весняних Дніпрових лугов, майданів, будинків, рейок залізниць і чорних паровозів, що простують насипом повз фабрику.

Світло теж скрізь і його теж можна не помічати. Воно не входить щілинами і шибками, просто воно є в стінах, мережеві рям і в поліскові машин.

Машин дуже багато; химерні, незрозумілі, прості, і дивні новій людині вони роблять різноманітну роботу, ритмічно постукуючи чи завиваючи під легкою високою стелею.

Я пригадую згорбленого шевця, коло сільського каганчика; шевця що їд хати до хати носить свій немудрий струмент — знаряддя свого немудрого виробництва. Носить у звичайному засмальцьованому мішкуві.

Інколи, якщо мішок малий, вийняток становить правіло, що його урочисто беруть під пахву, вряди-годи використовуючи вже як знаряддя захисту від злих куркульських собак.

Інші знаряддя виробництва такого шевця є невід'ємна частина його анатомічної індивідуальності, виконують ще й побічні фізіологічні навантаження.

Коли швець працює, то не тільки робить відомі «цоки», як в одного українського поета, і тоді не тільки шелестить саморобна дратва, як у тому ж українському віршеві, а цей швець вживає, поруч дратви і шила, власного язика, слини, колін і підборіддя.

Він сидить нахилившись весь день на триногому стільцеві (є така спеціальна конструкція з видовбаною сидучкою), систематично руйнуючи деформовані клапті, що зветься легенями.

Добре, коли йому до очей не добралася трахома, а до кишені пияцтво, і коли він ще молодий і весело поглядає в замурану шибку, чекаючи на неділю, коли він зможе випростати дугу своєї спини і досхочу налузатися насіння десь на колодці, схилившись на плече чорнявої чи білявої дівчини з вогнем в очах і соняшниковим лушпинням на устах.

Ходять на жаль ще такі мандрівні шевці від хати до хати в глухих закутках УСРР, від села до села і містечка.

Це ще не зовсім дивно.

Лише коли передові люди, деякі літератори і містецькі кустарі-шевці ще ідеалізують сакви з цибульною і дрібком соли.

Вони звичайно сами, мандруючи залізничними (не курними) шляхами, носять елеганські валізки й біноклі через плечі.

Штампувальний і розкрояльний—цехи, відкіля починається виробництво черевиків.

Фабрика виготовляє стандартизоване чоловіче взуття, працюючи на чорному хромі.

Із низу, з загального розподільника сировини, на найвищий поверх електричний підйомник-ліфт подає чорні клапти шкіри, що з лица поблискують міцним полиском антрациту, а з вивороту мовкнуть чорносизим оксамитом.

Другий ліфт подає текстильну форнітуру, що йде на підкладку і взагалі частину черевика, що складається з тканини.

Все це йде до загального розподільника-комори в розкрояльному цехові, щоб відтіля піти до бригад і станків.

В пляні фабрики стоїть — збільшити механізацію виробництва в найближчому часі ще на 25%. Це переважно має припасти на механізацію цього цеху, і якраз на устаткування конвеєрного механічного подавання сировини до бригад і станків, щоб анулювати загально-цехову комору-розподільник.

Тут у цьому цехові ріжуть за певною міркою-трафаретом хромові шкірки і текстильну фарнітуру на незрозумілі, на перший погляд, фігурки, задників, передів, носків, халявок.

Все строго розраховується, щоб найменше непотрібних клаптиків, щоб якнайбільше утилізувати цю сировину.

Боротьба з утратами на виробництві тут набирає гостроактуального значіння, бо сировина-шкіра є надто дорогим матеріал, щоб можна було нехтувати наймікроскопічнішим клаптиком.

Зараз уже запроваджують нові станки, що за їхньою допомогою буде цілком механізований процес краєння тонкої шкіри, що зараз ще переводиться досить примітивними кустарними засобами.

Ці станки нагадують станки штампувального цеху, які з товстої підошовної шкіри вибивають підбори, підошви, набойки, методично стукаючи гострим штампом по товстій міцній шкурі, залишаючи від неї акуратні форми підошов і підборів.

Таким станком краяти м'який хром не можна, бо він якнебудь згорнувшись, не розправившись, може вийти зовсім не такої форми, як трафарет.

Викроєні клапті шкіри і фарнітури йдуть у спеціальних скриньках на такий же підйомник у другому кінці приміщення і спускаються, після того, як їх зареєстрували і перевірили, на поверх нижче до пошивочно-заготівного цеху.

Сороками скреготять колони швацьких машин, що їх коліщата і колінця рухає могутній струм електрики.

Коло швацьких машин працюють жінки й переважно молодь.

Червоні косинки чергуються з відкритим волоссям, що інколи має елегантський проділ по середині, чи хвастецьку закрутку десь коло вуха.

Взагалі на фабриці переважає молодь. Та це ж молода фабрика імени мільйонового зростання молодих будівників, імени десятиріччя комсомолу.

Завідувачі цехів ще молоді безвусі хлопці, чи може поголені, але від цього не старіші, керують й організують безпосередньо виробництво.

Завідувач пошивочного цеху старанно обчищав на станкові підбор ще незакінченого черевика, коли я його шукав, щоб він дав мені деякі пояснення, бо важко розібратися новій людині, навіть у такому добре організованому вироб-

ництві, де міцний лад, просторо й немає безглуздої метушні, хоч багато людей, багато машин і не менше роботи.

Через увесь цех упоперек повис плякат:

ГЕТЬ ПСЕВДОВАРНИКІВ

Очевидно є випадки не тільки ефектного рекордоменства, а й певна підробка під ударництво.

Це видно не тільки з плякату, а й з випадків навіть звільнених з роботи за прогули та недисциплінованість.

Це можна сказати, щоб нормально, проте, не дивує.

Цілком нові кадри робітників і з цим часто ще зовсім сировим матеріалом фабрика працює всього лише другий квартал.

Але добра організація виробництва, певна виховавча робота, ці простори приміщення з зливами світла не можуть не виховувати нової психології, не можуть сприяти дезорганізаторським нахилам, тому то випадку звільнень, хоч вони й є, проте цілком спорадичні, що стверджують дані відділу економіки праці.

Зшивають, склеюють, розправляють утюгом.

В руках молодой робітниці вправно ходить невеличкий, завжди теплий утюг. Станція через два проводи подає в нього частину своєї термоелектричної енергії й він у теплих руках розправляє блискучу халявку черевики.

Згадуваний «романтичний» швець слинив дерев'яну шпильку, робив дірочку в подошві «наколючкою», вставляє туди в ту дірочку шпильку і бив двічі молотком: раз злегка, вдруге остаточно.

Невправний міг збільшувати кількість вдарів до безкрайности, часто б'ючи не тільки в біленьку цяточку шпильки, а й у власні пучки.

Тут простіше. Підставляй під станок,—клацнула злегка машина, подавши невидимий цвях і за секунду його забивши.

Навіть більше. За один раз забивається ціла порція цвяхів, що йде в підбор.

Не треба мати розвинену уяву, щоб уявити, наскільки це збільшує норму продукування і зменшує витрату людської енергії, що йшла на те, щоб узяти цвях, наколоти дірочку, послинити, вставити, вдарити, ще вдарити й т. д.

До цього ще можна додати: заспівати лірично, матюкнутися, запалити, почухатися й т. д. довго-довго.

Методично клацає станок, залишаючи блискучі цятки головок від цвяхів.

З цим клацанням з'єднується скреготання швацьких машин.

Але найбільше галасу здійсмають станки, на яких надається шкірі форма колодки, розправляються збрижі, що мали піти на підошву під устілку.

Дуже швидко крутиться валик і робітник приставляє черевика на колодці, але без підошви, до цього валика. Пронизливо вие валик тручись об натягнуту шкіру й робітникові треба пильно стежити, щоб не попекти, а то ще й не спалити, буває, шкіри.

Посеред цеху гаряча сушильня, де висушується черевик від клейстеру, перед тим, як уже піти в остаточну обробку.

Конвеєром з урочистою повільністю в ній проходять полочки вгору, на якій треба ставити вогкі черевики.

На стінці сушильні коротенький напис:

*ХАЙ ЖАДНА ПОЛИЧКА
НЕ ПРОЙДЕ ПОРОЖНЬОЮ*

Справді це трапляється рідко. Я досить довгенько стежив за цим, та мабуть і прапор соціалістичного змагання попав до цього цеху не так собі, про що мене поінформували ще робітники штампувального цеху.

Не з меншою урочистістю через усе приміщення проходять паси конвеєру, що подає й забирає черевики, несучи їх на цих широких пасах.

Той щось підчистить, той заб'є цвяха, той зформує носок, а там уже лахмата щітка крутиться безугавним колесом завжди згідна чистити що хочете і що підставите, а не лише байдужість зфабрикованих черевиків, що після неї починають хитатись і полискувати.

Зрештою вже блискучий черевик проходить далі, щоб одержати деякі дрібниці туалету в кутку й шукати собі пари.

Спаровані черевики вкладаються в картонову скриньку з химерним словом, що його важко вимовити: УКРШКІРТРЕСТ.

Зараз фабрика дає 7.200 пар чоловічих черевиків на день, проте перший місяць праці бувало, що вона давала лише 300 пар на добу. Це так би мовити учнівський не продуктивний період у житті й розвиткові фабрики.

Зараз робітники пишаються зі своєї фабрики. Вони звикли, що до них їздять з інших міст, місць і виробництв, щоб ознайомитися з постановкою праці з устаткуванням, машинами, тощо.

Мене запитував уже літній робітник—з якої я фабрики, і чи добре в них працювати, поглядаючи на мого бльокнота з похапливими ієрогліфами. При цьому він гордо, трошки згорбившись, оглянувся на колони швацьких машин і ретельно схилені ряди робітників та робітниць.

За пляном на цей 1929/30 рік треба випустити 1.650.000 пар черевиків. Цифра досить величенька, коли взяти на увагу те, що цими черевиками можна обути все населення Києва щось разів чотири на рік.

На 1930/31 рік плян передбачає, що фабрика зможе випустити 4.000.000 пар черевиків.

Це головним чином досягатиметься в способі раціоналізації виробництва, його дальшої механізації, а найголовніше в спосіб переходу на безперервний тиждень і дальшого поглиблення практики ударництва та соціалістичного змагання між фабриками, цехами, бригадами й окремими станками.

Зараз на фабриці 76 ударних бригад, що охоплюють 955 робітників. Між цими бригадами 2 комунки, які, треба сказати, ведуть перед у збільшенні норм виробки, а також даючи зразок самодисципліни.

Соціалістичне змагання дало досить показові наслідки, коли брати на віру цифри плянового відділу. Так промпляна виконано з перевишкою щось на 5-7%.

Проте соцзмагання на фабриці набрало якогось одностороннього характеру,—це виконання пляну й тільки. Зараз іде

підготовча робота до перегляду пунктів змагання з метою використати в більшій мірі ініціативу й піднесення окремих бригад, зробивши наголоса на змаганні між окремими ланками виробництва, а не тільки в галузі орієнтації на плян, бо до цього часу була головна установка,—не перемогти, а виконати, що в значній мірі деформувало саму основну ідею соцзмагання.

В ударних бригадах краща дисципліна й більша продуктивність праці, про що свідчать конкретні показники—збільшення норм і певне, хоч не величке, поліпшення якості продукції.

Бригадир однієї бригади пошивального цеху гостро реагує на ляпсуси і вдалі моменти в роботі його бригади. В усій бригаді чувається якась напруженість, хоч ніби однаково методично клацають станки і скрегочуть швацькі машинки.

Звичайно є бригади, що тільки взяли собі цю нову назву, не почуваючи перед нею жадних обов'язків. Деякі вдарники (до речі дуже мала кількість) «ударно» святкували великдень, зробивши в цей день прогула. Можливо, що вони поширювали «ударні» методи роботи на своїх дружин, коли вони одружені, й «корешків» з сусідського завулка.

Їхні прізвища тепер фігурують в багатотиражці й стінгазетах десь недалеко коло «героїв СВУ» й «архископця» Кентерберійського, що в'їдливим голоском підспівував папі римському.

Завдання й пункти соцзмагання ставитимуться конкретно: спочатку перед цехом, потім бригадою й далі перед кожним станком.

Тут уже вся енергія йде на конкретний черевик, на конкретну їхню кількість і якість, на конкретне зменшення собівартості.

Плян передбачав собівартість пари черевиків 5 крб. 44 коп. Але фактично на цей час дійшли цифри 5 крб. 38 коп. Тільки останнього часу змагання знову пішло по лінії рекордоменства що відбилося на якості продукції, по цьому почала бить організації й робітничий колектив.

Не треба знати вищої математики, щоб швидко обрахувати суму прибутку від шестикопійкової диференції на парі черевиків, що її дали змагання, ударництва, величезного напруження пролетаріату.

Коли гостро стоїть питання—«хто кого»—це є один з виявів клясової боротьби, один з виявів нещадного наступу пролетаріату.

Кожен мусить знати, що обуваючи трудящу людність у дешеві стандартизовані і міцні черевики, обуваємо вже відомого пана в постолі, про що мріяв ще панський чабан Хома Гудзь, бунтуючи проти всього і палячи панські економії.

Багато з його нащадків прийшли на фабрику, залишивши лани куренівських куркулів і власні злидні десь під солом'яними острішками.

Гостре питання «хто кого»—поволі розв'язується й конвеєр викидає в картонні скриньки пара за парою чорний полиск черевиків проштампованих химерним словом «УКР-ЦІКІТРЕСТ».

Просторий двір. Ходять ретельні дозорці. В ідальні обідає штампувальний цех.

З вікон ясел лунає дитячий сміх і плач.

Майбутні пролетарі й творці свого життя голосно заявляють, що вони тут недалеко від величезних вікон і замашених машин, що ними їхні батьки й матері перемагають для них світ.

За ворітьми знову сонце і квітневе небо лягли на шибки й сошу.

Проходить сонний трамвай з базарними тітками, йому нудно після вранішнього руху й гудків. Я йому співчуваю.

Він дружньо везе мене, щоб вкинути в тоннель фунікулера, що підноситься над Петрівкою;—вона лягла над весняною рікою й перекидає мости на той бік.

Зміст

	Стор.
Київ (вірш)	5
Чотири фрагменти	9
„Каблепоема за океан“	14
Сонце між соснами	27
Пісок і шклянка	46
КРЕС	58
Четверта імени десятиріччя комсомолу	75

